

NORDISKA MUSEET

FATABUREN

1911

HÄFT. 2

KULTURHISTORISK-TIDSKRIFT

◻◻ · **UTGIFVEN AF** · ◻◻
BERNHARD·SALIN
MUSEETS·STYRESMAN

P. G. Wistrand, Anteckningar af en småländsk prestfru, förda under åren 1751—1810	65
N. Keyland, Löftagning. Bilder och anteckningar från Jösse och Fryksdals härader, Värmland	101
Smärre meddelanden: Ingolf Lönnberg, Om dö' kota; Arvid Ulrich, Ett par gamla stadganden mot sabotage; —a—i, Pietas' utställning af konserverade textilier; Louise Hagberg, Ett nytt bidrag till julgranens historia	110
Litteratur: T. Segerstedt, Nordiska vapengudar, af N. E. H.; Erland Nordenskiöld, Indianlif i El gran Chaco (Sydamerika), af N. E. H.	124
Frågor	128

Gåfvor till Nordiska Museet emottagas med tacksamhet. Från landsorten insändas de under adress Nordiska Museet, Stockholm 14. I Stockholm kunna de inlämnas antingen i museet eller å Skansen, Djurgården. Vid hvarje föremål böra fyndort och gifvarens namn, titel och adress samt i öfrigt hvarje upplysning, som kan lämnas om föremålets historia eller användning, så fullständigt och tydligt som möjligt angifvas.

Fotografer! Fotografier af kulturhistoriskt, etnografiskt och arkeologiskt intresse (byggnader och byggnadsdetaljer, eldstäder, husgeråd, utöfvandet af landtliga sysslor och hemslöjd, idrotter och lekar, forntroföremål o. s. v.) mottagas med tacksamhet af Nordiska Museet.

Författarne äro ensamma ansvariga för sina uppsatsers innehåll.

Anteckningar af en småländsk prestfru, förda under åren 1751—1810.

Utgifna af

P. G. Wistrand.

Nedanstående publikation är grundad på och återger en i Nordiska Museets arkiv sedan 1875 förvarad handskrift,¹ hvilken på sitt vis skildrar några sidor af lifvet i ett välbehållet presthem på landet under 1700-talets fem sista årtionden.

Anteckningarna äro förda af prostinnan Ulrika Oxelgren, som 1755 genom gifte med kyrkoherden, sedermera prosten Johannes Norlin blef prestfru i Skirö pastorat i nordöstra delen af Växjö stift, och innehålla växlande uppgifter af stort kulturhistoriskt intresse. Att börja med redogör författarinnan i korthet för och värdesätter gåfvor, hvilka hon fått af far och mor, innan hon flyttat från föräldrahemmet, samt för den betalning, mest in natura, som hon erhållit för sina »20-dagsverken», måhända svarande mot den nutida ungdomens s. k. hushållsveckor i hemmet.

Såsom ett af sina första bestyr i egenskap af prestfru antecknar hon 1755 ett besök på Virserums marknad den 4 augusti, då hon gjorde en del inköp af kökssaker m. m. för det nya hemmet. Allt emellanåt införas »upsatser» på dels prostinnans, dels döttrarnas gångkläder och grannlåt, bestående af en öfverväldigande mängd plagg, eller, såsom hon själf litet skrytsamt uttrycker sig, »nästan otaligt», »oräkneligt» och »utan räckning». Man har svårt att fatta, huru hon efter att hafva varit gift knappt fyra år kunnat skaffa sig en så stor uppsättning af kläder, som den hon redan 1759 visar sig

¹ N. M. 11,331.

äga — hon var då endast 23 år gammal — och huru en sådan lyx kunde stå sig gentemot tidens öfverflödsförordningar. Arfgods kunde det icke vara, ty modern dog ej förr än 1765 och svärmodern först 1779.

Härmed må vara huru som helst; tydligt är, att prostinnan i likhet med sin tid skattade åt den lilla fäfangan att hafva väggarna fullhängda med klädplagg, som med tiden kunde komma barnen till godo. Modernas växlingar voro då ej så täta och genomgripande som vår tids. Det gick mycket väl an för en dotter att bära mors och mormors kläder utan vidare omstufning.

Belysande är i detta sammanhang ett slags testamente, som fru Ulrika upprättade 1763, och genom hvilket hon bestämmer, att hennes då 7-åriga dotter Stina Lisa skulle, om modern nu doge, ärfva hennes kläder och grannlåt, men att intet af värde fick ändras åt eller slitas af henne, »mädan hon är litin», utan skulle allt, som var »köpt, gömas tils hon växer uti dät». Liknande testamentariska förordnanden gjorde prostinnan åtminstone under åren 1763, 1765 och 1769 med ett tillägg: »om jag nu dör i detta tillstånd» eller dylikt. För att lämna en förklaring till hennes på så vis uttalade oro må nämnas, att hon under de anförda åren kort efter testamentenas dagteckning blef mor åt respektive en dotter och två söner.

I sammanhang med dräktuppgifterna omtalas allt emellanåt skraddarlöner. Som bekant utfördes under äldre tid allt skradderi-arbete så väl för män som kvinnor af mauliga yrkesidkare, som på landsbygden voro privilegierade och kallades sockenskraddare. I Skirö fanns ingen klädsömmerska före 1846, då näringsfriheten infördes.

För åren 1760, 1763, 1764, 1767—71, 1774, 1787 och 1789 lämnas uppgift på väfnader, som »tillstälts» för linneförrådet och till kläder; vidare komma långa förteckningar öfver den »bosdel», hemföljd, af kläder och smycken, husgeråd af allahanda slag och ämne, linne och sängkläder — möblerna äro anmärkningsvärdt torftigt företrädde och fåtaliga — och »krettur», hvilken döttrarna fingo, när de som välbeställda fruar lämnade föräldrahemmet; så följa förteckningar på arfgods, som prostinnan fått bland andra efter sin svärmoder, samt slutligen redogörelse för huru två söner utrustades med kläder och annat, då de reste till Uppsala akademi, huru mycket penningar

de under årens lopp erhöilo för sina studier, huru provianteringen skickades sjöledes öfver Kalmar till dem, hvad en disputation och en magisterpromotion kostade o. s. v.

Allt som allt föreligger här ett detaljeradt och rikt material både för kännedom om huru ett välförsett bo på landet kunde te sig under 1700-talet och såsom en bilaga till Samuel Ödmanns klassiska skildring af ett samtida presthus i Varend i södra Småland.

Rörande den gamla prostgården, i hvilken fru Ulrika under 32 års tid förde spiran, veta vi ej mycket mer än hvad anteckningarna gifva vid handen. Men af ett och annat att döma synes den varit ett förmöget hus med gammaldags uppsättning, som under ett par släktled samlats inom detsamma. Kyrkoherde Norlin hade efterträdt sin fader i tjänsten och denne i sin ordning hade fått pastoratet genom att, som det hette, konservera en af företrädarens döttrar.

Prestgårdsbyggnaden var nybyggd 1765, och till den samma skänkte prostinnan nämnda år »flämska stolstycken», måhända såsom ett ständigt inventarium. Liknande gåfvor af gammalt datum finnas ännu i flere småländska presthus. Men jämte nybyggnaden fanns med all sannolikhet en liten envåningslänga med små fönster, låga dörrar och väldiga trösklar, hvilken stod kvar till något af 1800-talets två sista decennier och då kallades »adjunktsbyggnaden»; här bodde nämligen pastorsadjunkterna.

Af prestgårdens möbler och utstyrsel i öfrigt nämnas »fåteljer» 1760; stolar med flämsk klädsel 1765 och sedan flera gånger; bord och ett flämskt bordtäck, täcket »tillstältdt» omkring 1760; matskåp; en kistebänk, flämska hyenden, som prostinnan väft eller ärft, kistor och skrin samt äfven byråar, s. k. »dragkistor», hvilka måhända gjordes nya på 1770-talet åt döttrarna. En af dessa byråar, som är hållen i gustaviansk stil och har tillhört dottern Susanna Katarina, finnes ännu i behåll. Den är oljemålad i rödbrunt och prydd med enkla nyckelskyltar af mässing, men för öfrigt en mycket anspråkslös möbel. »På sin tid dugde den dock för en rik prostdotter, nu skulle ej den fattigaste tjänstepiga nöja sig med en dylik.»¹ Af sin

¹ Uttrycket härstädes liksom många uppgifter om Norlinska prestfamiljen har jag af min mor fru Elisabet Wistrand, som var född i Skirö och dog där 1910 vid 89 års ålder.

mor hade Susanna Katarina ärft en ekkista, prydd med rika renässanssniderier, som erinra om 1660-talets smak. Denna kista lär prostinnan hafva användt till förvaringställe för sina syltburkar och dylikt. Vidare fick hon flere högryggade stolar af skilda typer,

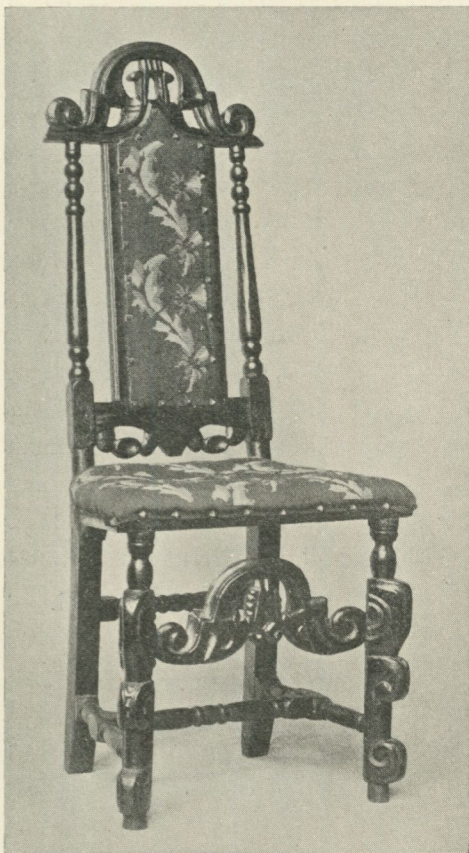

Fig. 1. Stol.

Från Norlinska presthuset i Skirö. H. 1,31 m.
Tillhör utgifvaren.

fig. 1 och 2, från början af 1700-talet, och ett hvitmåladt serveringsbord, sannolikt från 1770-talet. Allt det nu nämnda finnes ännu bevaradt i enskild ägo. På 1860-talet funnos vidare en ekkista, stor som en spannmålslår och sirad med sniderier i barockstil samt ett litet kryddskåp af ek, äfven detta med rika sniderier i tysk renässans. Slutligen äger Nordiska Museet några rörstrandstallrikar från 1700-talets senare halfdel, ett saltkar af tenn, en målad eldskärm af trä, fig. 3, med årtal 1768 och prostinnan Oxelgrens namninitialer »U. O.», samt en taffla, målad 1782, fig. 4, hvilket tillhört en annan dotter Stina Lisa. Här må äfven anföras, hurusom prostinnan år 1774 gaf ej mindre än 60 alnar »gardine-wäf» och lika mycket »tapete-wäf» till hemföjd åt sin

äldsta dotter. Faktum är alltså, att dylik väf tillverkats i prestgården, och man får väl antaga, att äfven prestgården då hade eller fick både gardiner och tapeter.

Det anförda torde i belysning af nedanstående anteckningar kunna gifva åtminstone en antydning om huru Skirö gamla presthus tedde sig inombords under Norlinska tiden.

De i anteckningarna tidt och ofta gjorda hänsyftningarna på prostinnans anhöriga tarfva sin förklaring, och har jag trott mig bäst kunna lämna en sådan genom några här sammanförda biografiska notiser.

Ulrika Oxelgren föddes den 27 jan. 1736, dotter af den för sin lärdom bekante kyrkoherde Magnus Oxelgren¹ och hans maka Elisabet Rogberg. Efter faderns död år 1750 flyttade hon med sin moder och två ogifta systrar till Sandvik, ett frälshegärd i Skärstad, och gifte sig därstädes 1755. Enka 1787, bosatte hon sig antagligen 1788 i Östra Skirö Bäckagård, där hon afled den 9 april 1810. I enlighet med gammal sed bibehöll hon sitt flicknamn äfven som fru och bar det intill sin död.

I föräldrahemmet hade hon fått en för sin tid god uppfostran. Hon kunde skrifva, redde sig utmärkt som räknemästare med sin tids krångliga myntsystem, författade versifierade namnsdagsgratulationer, och osäkert är om hon icke äfven målade. Hennes starkaste sida var emellertid slöjden inom hemmet och skötseln af detsamma. Hon omtalas såsom skicklig väfverska, äfven då det gälde så fordrande textilster som tapiseri eller »flämsk», flossa och dräll. Nordiska Museet äger tre

Fig. 2. Stol.

Från Norlinska presthuset i Skirö. H. 1 m.
Tillhör fru A. Swedberg, f. Wistrand, Västervik.

¹ Hofberg, H., Svenskt biografiskt handlexikon. Stockholm 1876.

flamska väfnader, fig. 5, af henne, hvilka vittna om odlad smak och stor konstfärdighet, och Statens Historiska Museum två, bild 6 och 7, hvilka båda två äro daterade, 1762 och 1779, den äldsta därjämte signerad med mannens och hennes egna namninitialer I. N. U. O.

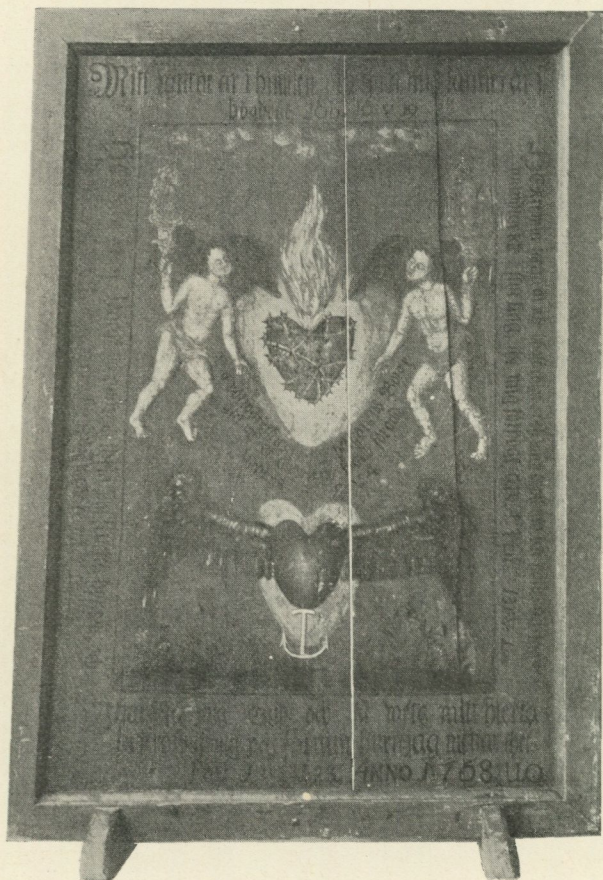

Fig. 3. Eldskärm.

Från Norlinska presthuset i Skirö. Med prostinnan Oxelgrens namninitialer U. O.
H. 1,03 m. N. M. 33,627.

Härtill komma två konstväfda dynor, en i flossa, fig. 8, en i flamsk, fig. 9, i kyrkoherde C. Widerströms hem i Urshults prestgård, hvilka en gång tillhört prostinnans yngste son Israel Norlin och med all sannolikhet äro väfda i Skirö prestgård under prostinnans dagar.

Af hvem hon inhämtat sin konst veta vi ej. Det är ej osannolikt, att gamla traditioner funnos inom släkten, och att modern varit döttrarnas lärarinna samt själf inhämtat konsten i sitt föräldrahem, Unnaryds prestgård. Det, förtjänar påpekas, att flossa- och flamskväfveriet sedan lång tid tillbaka och ett stycke in på 1800-talet i stort omfång ingått i unnarydskvinnornas hemslöjd.¹

Att hon var en dugande husmor liksom att hon med förstånd och beräkning skötte hemmets ekonomi framgår med all önskvärd tydlighet af hennes anteckningar. Vid sidan af sina hemsysslor

Fig. 4. »Alderdomstrappan».

Oljemålning å papper, dat. 1782. Från Norlinska presthuset i Skirö.
H. 0,63 m. N. M. 11,954.

tyckes prostinnan dessutom ej haft så litet med affärerna att göra. Hon för räkenskaper öfver de penningesummor, som erfordrades för sönerns studier vid Uppsala akademi, och kunde, om det gällde, stå »far», såsom hon stundom kallar sin man, till tjänst med penningelån för sönerns räkning. Sålunda lånade hon en gång sin man 100 daler och vid ett annat tillfälle fick sonen Bengt 200 daler, som var hennes »wängåfwa för Åslarp». Det ser ut som om prosten

¹ Djurklou, G., Unnarsboarnes seder och lif. Stockholm 1874.

Norlin ägt gårdarna Karsnäs, Mörsebo Västregård, Åslarp och Ölmostad samt att prostinnan disponerat arrendemedlen, »skatterna» som hon själf uttrycker sig, för dem. Att hon rörde sig med förhållandevis stora penningssummor, visar sig bland annat af det nyss anförda och af en anteckning från 1781, i hvilken hon omtalar, att hon låtit göra två stora guldkedjor åt sina döttrar samt två par skospännan af silfver, hvilka mannen fick.

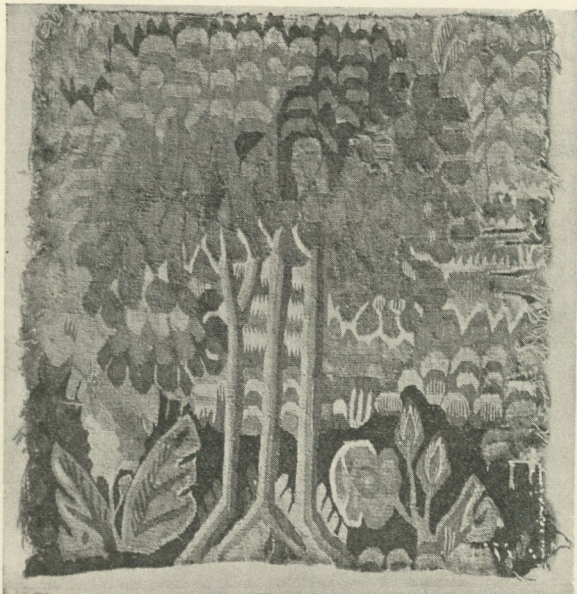

Fig. 5. Tapisserriväfnad.

Från Norlinska presthuset i Skirö. H. 0,53 cm. N. M. 21,277 a.

Efter dennes död hade hon mycket penningbestyr för sin yngste son Israel, hvilken under ett par år studerade i Uppsala, men utan vidare resultat. »1790 reste Israel åt Upsal och 1792 kom han hem, sen han der förtärt 200 Rixd. för lite gagn», utbrister hon i sammanhang med antydningar om, att sonen i sin ungdom varit en slarfver.

Ganska betecknande för hennes läggning är, att hon gaf hvar och en af sina döttrar i hemgift bland mycket annat en kokbok, en

spinnrock och en del väfredskap; den yngsta af dem fick till och med »en sön wäfstol».

Under något af sina sista lefnadsår, troligen 1808 eller 1809, var prostinnan »byggherre» för en ny mangårdsbyggning i Bäcka-gården, sedan hon »sutit här i 20 år och ei bygt en Knut förr». En redogörelse för det virke, som gick åt samt hvarifrån detta anskaf-fades, har prostinnan, ordentlig som alltid, nedskrifvit.

Fig. 6. Tapisseriväfnad.

Från Skirö kyrka. Med kyrkoherde J. Norlins och hans fru U. Oxelgrens namninitialer.
H. 0,435 m. Tillhör Statens Historiska Museum.

Hon ligger begravnen i sydöstra hörnet af Skirö gamla kyrko-gård, där Norlinska familjen hade sin ättegraf. Min mor mindes denna såsom inramad af fyra ekbjälkar. Särskildt hade hon fäst sig vid, att en familjens trotjenare, så länge han lefde, sörjande brukade sitta där om söndagarna i afvaktan på gudstjänstens början.

I sitt äktenskap med kyrkoherden och prosten Johannes Norlin, född den 2 mars 1716, död den 18 juli 1787, hade hon 11 barn, af hvilka fyra dogo före modern. Bland de öfriga omtalas i anteckningarna följande:

Stina Lisa, i dopboken Kristina Elisabet, född den 24 juni 1756, död i Östra Skirö Bäckagård den 28 maj 1843, gift den 22 juni 1774

Fig. 7. Tapisserväfnad.

Från Skirö kyrka. H. 0,4 m.

Tillhör Statens Historiska Museum.

med sedermera kyrkoherden i Kväneberga *Gislo Unnerus*. Han dog julafton 1810; kallas i prostinnans anteckningar Unér.

Bengt,¹ född den 17 febr. 1758, fil. magister i Uppsala 1785, afled den 22 april 1825 såsom kyrkoherde i Ölmstad.

¹ Wistrand, P. G., Smålands nation i Uppsala. I. 1637—1844. Uppsala 1894. S. 355.

Susanna Katarina, född den 23 april 1763, död den 14 sept. 1844 på Tolja i Skirö. Hon stod brud den 7 dec. 1784, då hon blef gift med kronofogden i Östra härad *Nils Jonas Hultman*, född den 22 jan. 1758, död den 6 febr. 1815. Susanna Katarina omtalas såsom en blid kvinna med mycket enkla vanor. Efter all anledning var hon moderns käraste barn.

Johanna Ulrika var född den 26 mars 1767, död i Nye 1804; gift den 7 dec. 1784 med komminister *Olof Wikbom*.

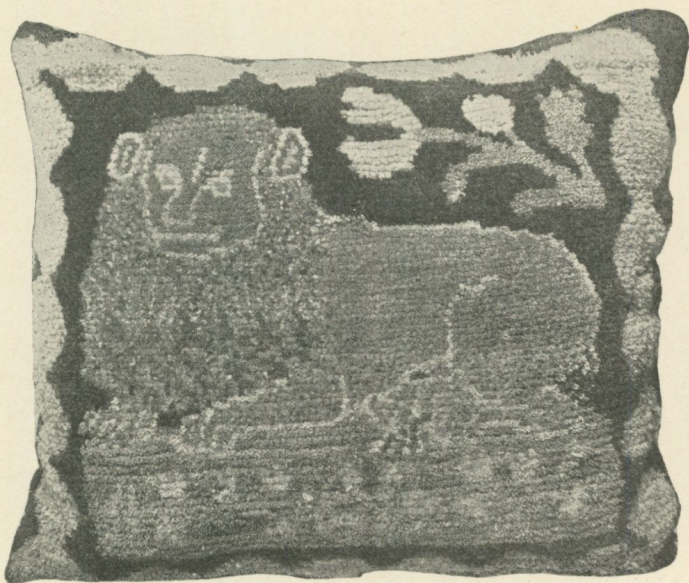

Fig. 8. Hyende

med flossaväfd öfversida. Sannolikt från Norlinska presthuset i Skirö. H. 0,31 m.
Tillhör fröken R. Widerström, Urshult.

*Israel*¹ föddes den 21 juli 1769 och dog den 5 febr. 1833 såsom landtbrukare och ägare af Östra Skirö Mellangård. Han titulerades »sekte».

Vidare omtalas prostinnans mor *Elisabet Rogberg*, som dog i Sandvik 1765;² hennes svärmor *Kristina Millenia*, född den 22 okt. 1696, död den 28 okt. 1779, en förmögen gumma, som ägde gård i

¹ Wistrand, P. G., anf. st. S. 386.

² Anrep, G., Svenska släktboken. Bd. 3. Stockholm 1875. S. 235.

Nye och efterlämnade ett ej obetydligt bo, samt *Katarina Oxelgren*, prostinnans syster, utan tvifvel den »moster i Sandvik», till hvilken prostinnan 1765 tänkte sända sin dotter Stina Lisa för att »lära sig at wäfwä flämskt och anan wäfnad». Först ett par år därefter lämnade moster Karin Sandvik såsom fru åt kyrkoherde J. Ekermann¹ i Jönköping. Bland de tre andra mostrarna har *Elisabet* genom ännu inom familjen Widebeck bevarade tapisseriarbeten dokumenterat sig

Fig. 9. Hyende
med öfversida i »flämsk». Sannolikt från Norlinska presthuset i Skirö. H. 0,32 m.
Tillhör fröken R. Widerström, Urshult.

som en skicklig väfverska af flamsk, men hon var redan 1761 bosatt i Elghult såsom kyrkoherde Erland Collianders² fru och kunde alltså icke vara den i anteckningen åsyftade.

Slutligen nämna vi prostinnans svåger *Anders Norlin*, som dog ogift 1798 såsom kyrkoherde i Skirö, samt dotterbarnen *Jan Hultman*, född den 24 april 1786, student i Lund 1804, död på Lorensnäs i Skirö den 23 maj 1840, hofrättsauskultant och landtbrukare, och

¹ (Örnberg, V.) Svensk slägtkalender 1888. Stockholm 1887. S. 89.

² Anrep. G., anf. st. Bd. I, s. 331.

Elisabeth Ulrika Hultman, född 1788, död 1818, gift med fanjunkare *Diedrik Gustaf von Porath* i Alseda.

Till sist äfven några ord om själfva handskriften. Den innehåller 20 blad af limmadt, groft papper i 8:o och är häftad i ett omslag af gråpapper med ett par gröna knytband af siden. Handstilen är ojämn, emellanåt svårläst. Språket är ej sällan uppblandadt med provinsialismer, östrahäradsmål, och därjämte tämligen ovårdadt; orden stafvas som det faller sig och interpunktering saknas nästan alltid. Vidare kan nämnas, att tidsföljd ej alltid iakttagits. Smärre anteckningar af olika datum äro införda om hvarandra, där något tomrum funnits å bladen. För öfversiktlighetens skull har jag därför i det följande delvis ordnat texten kronologiskt, hvarjämte jag tillåtit mig att här och där tillsätta skiljetecken samt inom klammer en eller annan förklaring af eljest svårbegripliga ord och meningar.

För att slippa belamra texten med en mängd noter, som allt emellanåt måste upprepas, har jag till prostinnan Oxelgrens anteckningar bifogat en ordlista, innehållande, så vidt det varit mig möjligt, uppgifter rörande tygsorter, husgeråd m. m., som omtalas i dräktförteckningarna och i listorna på döttrarnas bosdel.

Efter prostinnans död kom handskriften i hennes dotters assessorskan *Susanna Katarina Hultmans* ägo; hon lämnade den i sin ordning till sin sondotter *Elisabet Hultman*, gift *Wistrand*, och af henne skänktes den 1875 till Nordiska Museet. Till häftets historia hör slutligen, att det ett par gånger räddats från att klippas sönder till spolpapper. *Habent sua fata libelli!*

Upsats på the saker, som jag af min Kära nu saliga Fader och min K. moder erhållit hafwer.

Guld och perlor:

	Silwermynt.
1 Kiädja med 355 länkar i, af 14 dukater à 7 d.	98:—
2 Guldringar à 8 (d.) hwartere (hvardera)	16:—
1 par öronringar à 1 dukat	9:—
1 par swarta öronhänge i guld	20:—
1 perleband	1:16

S. 240 d. 16 ö.

Silwer:

	Silwermynt.
1 par skospänne	4:—
1 p. pälsränne	2:—

S. 6 d.

Träsaker:

1 Kista	8:—
1 spinräck	2:—
1 halmask	— 28
1 äska	— 3

S. 10 d. 31 öre

Småkläder.

1 ^{1/2} aln randig nätleduk à 2 d.	3:—
2 ^{3/4} al. spetsar 1 d. al(n)	3: 14
1 ^{1/2} aln spetsar à 1 d. al.	1: 16
3 ^{1/2} dito à 1 dr	3: 16

S. 11: 14.

1 aln hollansläroft	2:—
1 ^{1/2} al. Klåsterläroft à 1 dl. 8 ^{1/2}	1: 16
6 al. gult damas à 3 dr 8 ^{1/2}	19: 16
6 al. gult glansläroft à 18 ^{1/2}	3: 12
1 Skålpund Bomul	— 24
1/4 lod silke	— 6
Skrädarelön	2:—
17 al. fiolät och wit sartin à 1 d. 8 ^{1/2}	21: 8
1 Brokatsmössa	2: 16
1 röd och wit dradasins dito	2: 24
5 al. franst läroft à 1 dr 6 ^{1/2}	5: 30
1 ängelsk hatt	8:—
1 grof solhatt	2: 20
1 halfsidens kläde	1: 8
1 slät florshufwa af 3 al. à 1 dr 8 ^{1/2}	3: 24
1 liten hufwa med spets om	2:—
3 al. swart franel à 1 dr	3:—
5 quarter röda band	— 12
5 quarter hwitbrokot ban	— 20
5 » rödbrokot ban	— 20
1 par kardevansskor (?)	1: 16

Suma 96: 30^{1/2}.

Böcker:

	Silfwermynt.
1 Matins(?) lila bibel	3:—
thet nya swänksa Bibliska registert	1:—
1 Salmbok	1:—
1 andilig perleskrud ¹	1:18
Christeli Komunikansbok	— 12
1 Cattekesmus mäd frågor och swar	— 16
1 Liten Kokbok	— 6

Dätta har jag skrifwit efter dän upsats, som är i inwentariumet.

Upsats på thet, som jag fick 1751 på 20 dagswarken:

1 halfaln nopkins	— 16
halffjortonde aln swart sartin à 2 dr alnen	27:—
1 armelinsmuff	10:—
1 p. blå skeridoller (girandoler)	6:—
1 solfiäder	1:24
1 swart sametsmössa	2:16

S. 47:24 ö.

Widare:

8 alnar blå franska ban	3: 8
i arbetslön för guldkiädejans aftagande	1:—
breda fiskeben til styfkiortel	8:—

S. 12 d. 8.

Upsats på thet, som iag fick 1752 på 20-gon dagswarken:

14 alnar gult damas à 4 dl.	56:—
1 p. pärleskeridoller	5:—
1 p. syholkar af silwer	1:16
1 fingebor af silwer	1:—
plys och fälp til en muff	2: 3
1 par gröna reggarstrumpor	1:24
1 par wita ängelska hanskar	1:—
1 par skånska hanskar	— 24

¹ Andelig Pärle-Skrud Eller: Thet Christ-lofliga Gud- och Dygdälskande Fruen-Timrets aldreaädlaste Kropps- och Siäle-Zirat Uti en sann och nödig Gudachtighets Öfning medelst Gudeliga och Ande-rika Böner Bibliska Tröst-Språk skiöna Rim och andäcktiga Wisor vti Otta åtskilliga Pärle-Band Sammanfattad af Johanne Cundicio Men nu utur thet Tyska öfversatt af Johanne Petræo. Stockholm 1726.

Upsats på thet, som jag köpte 1755 d. 4 Agusti på Wirserums marknad:

	Silwermynt.
1 förtent Kopperpanna	1: 24
1 dito mindre	— 28
1 durkslag	1: 24
1 tekanna	2: 16
1 såsskål	— 20
1 eldskioffel	— 20
1 muskotsjern	— 6
1 stenfat	— 6
4 stentalrickar	— 8

Upsats på mina kläder d. 16 Decem. 1759:

1 blå och wit rastesielsråb mäd blå silkessno uti; 1 swart purdisågsråb; 1 wit damasråbrång; 1 röd damasråbrång; 1 swart armosinskiortel; en swart Koft dertil; 1 swart särtinskiortel; 1 fiolätt och wit särtinskiortel; 1 blå och wit särtinskiortel; 1 blå Kamelotsråbrång; 1 röd stickadd armosinskoft; 1 wit hållans-damaskofter; 1 grön och wit rastesiljspäls; en gul damaspäls; 1 röd Kamlotspäls; 1 swart sametsmantelj; 1 wit armosinsmantelg; 1 swart sametshufwa; en swart purdisåghufwa; 1 swart samets- och armelinsmuff; 1 mäd swart samet och fälp, rött; 1 röd resekarpus mäd Kanineskin; 1 mörckblå damaströja; 1 blå och röd stickad sidentygsstubb; 1 pärlefärgad damassmäck mäd fiskeben, stickad; 1 kartunsnattract; 1 p. blå silkestrumpor; 1 wit utsydd bröstlap mäd Krage til; 1 wit atlasksbröslapp mäd wita ban på; 1 wit damasbröslap mäd blå ban på; 6 al. röda ban i 2 stycken; 2 röda banrosor til och en halsrosett dertil; 6 al. wita ban i två stycken; 5 al. i et stycke nattygsban; 2^{1/2} al. blå ban i et stycke; 2 blå banrosor, 1 röd och en brokot; 1^{1/2} al. rödrosit ban mäd wit boten; 1 gult och rött taftskläde; 1 rörandit halvesidenskläde; 1 utsyt Kamerdukskläde mäd spets; 1 slät nätledukskläde; 1 randig halskrage; 1 par dubla randiga mansiätter; 1 par nätleduksmansiätter, stoppade; 1 par Kamerduks mäd fina spets; 1 par små enkla, randiga, uthuggna; 1 Kamerduksnattyg mäd fina spets; 2 stora Klåsterlärofts-kläde; 1 p. halfarmar; 3 fina spetsstycke; 2 mäd täta spets; 1 nätleduks-sorgnattyg; 1 p. wita bomulswantar; 1 p.

dubla hållanslärofts-sorgnattyg mäd Kul(l)stycke och lin dertil; 1 p. Klåsterlärofts-mansiätter; 1 fint linångs-spetsstycke; 1 randit nätleduksförkläde; 1 grönt damastäcke; 1 p. klåsterlärofts-lakan med 1 p. örnegotshufwor til; 1 blårosig brokats-mössa; grön(?) och wit rastesilgs-mösstyg; 1 blå atlask-mössa; 1 grön damas-mössa; 1 wit taftsmössa; 1 swart sametsmössa; 1 swart armosinsmössa; 1 wit utsydd mäd fjädersöm; 1 wit nopkinsmössa; 1 wit stickad mössa; 1 wit pajarångs-mössa; 1 swart taftskläde mäd spets omkring; 1 swart fräs; 4 aln. swarta ban i 2 stycke; 1 litet stycke blått och witt rastesilg til råben; några stycke rött arippoin; 1 ängelsk solhatt; 1 fin halmhatt; 1 p(ar) blå och wita rastesilgssko; 1 p. wita damassko; 1 p. wita damastofler; 3¹/₂ al. siärduk; 1 grön ask mäd silke uti, mäd alla färgor.

Upsats på mine hemgiorde Kläder:

1 wit Kipers-råbrång; 1 wit Kipers-kiortel; 1 grofware Kipers-kiortel; 1 wit nopkins-koft; 1 grönruti Kiortel mäd tröjja och smäck til; 1 fiolätt, flammi Kiortel; en linnen randi Kiortel mäd noppor på; en rödrandig Kiortel mäd noppor på; 1 bredrandig rød, grön och wit Kiortel; 1 skattere-randig Kiortel; 1 swartrandig Kiortel; 1 grön natträck; 1 blårutig råbrång mäd Kiortel til; 1 gul lärofts-styfkiortel mäd fiskeben; 1 p. skånska handskar mäd gröna utsydde klaffar på; 1 blårutig näsduk; 1 nopkinslifstycke; 1 swart flanelsråb; 1 swart flanel-Kiortel; 1 salopp af skirt Klåsterläroft; 2 flors-långhufwor; 2 dito wita af Kammarduk; 1 swart purdisågssalop; 1 p. silkewantar; 1 wäfnads-bok mäd gula pärmor; 1 guldkjädja i 2 stycken; 1 p. swarta örhänge inlagda i guld; 1 p. blå 3-dubla örhänge; 1 p. waxperle-sieridoller; 1 p. öronringar af guld; 3 guldringar mäd U. O. uti; 1 p. silfwerskospännen; 1 p. dito mäd metall och bemerske stenar; 1 3-dubbelt waxperleband; 1 wit pannenål(?) och förgyld; 1 wit sämre mäd wit sten; 1 dito mäd wit sten, fyrkantig; 1 dito grön, fyrkantig; 1 litet Kort mäd wita stenar.

Dessa alla mina kläder och granlåt skal Stina Lisa, min Kära dotter, ha, om jag dör, förrän jag får henne något sielf tildela. Skirö d. 6 Januari 1763. Ulrica Oxelgren.

Och alt detta, som upsat är, skal hon ha för lindrit pris. Thet som är lika nytt, kan hon ha för samma pris, som jag har giet för

dät, men thet som är mer sletit, thet skal hon ha för lindrigare. Och ei skal nogot, som är i werde, ändras och slitas på henne, mädan hon är litin, utan alt, som är köpt, gömas, tils hon växer uti dät.

Hvad guld, silfwer och sådant angår, så bör thet ej heller för henne uphögas (förhöjas), ty hennes (del) blir ei ändå förmycket. Om hon mister sin mor, så har hon ei någon, som förstår hwad henne felar och (hvad) hon bör ha, fastän, jag wäl wet dät, at så länge hennes Far lefwer, så hielper han wäl henne, så mycket han förstår efter råd och ämne. Sidentygstäcket och lakanen och örnegotshufworna af klåsterläroft skal hon och hafwa efter gammalt werdi. Hwad K(ära) Benediktus angår, så får han taga så mycke i Kontant, som hennes Kläder och granlåt blir werderat före. Gud låte deras Far lefwa! Så wet han wäl bäst hwad honom felar och alt påöka efter råd och ämne. Och hvad dem eljest i arf tilkommer, så bör dät gå efter lag. Skirö d. 14 Marsi 1763.¹ Ulrica Oxelgren.

Detta alt, som är upsat, skal Susanna Cattrina så wäl som Stina Lisa ha lika mycke hwardera utaf, så at dät kommer til at delas mit i tu til dem båda; men om jag nu får en doter til, som lefwer, så skal hon ock ha sin del däri, om jag nu dör i detta tilstundande. Skirö d. 19 Agusti 1765.² Ulrica Oxelgren.

40 d(aler) och en liten Silfwerskål har Stina Lisa fåt af sin mormor; 1 guldring; 1 silfsked och en wit päning har Stina Lisa fåt af sin Farmor i faddergåfwa. Ett putret (porträtt) är ock henne af en wiss gifwet.

Utaf sin Farmor har Benediktus Norlin fåt en silfsied; utaf Fröken Cajjsa Erenpröis har han fått en silffsked; af sin gumor, Frun i Junkaregård,³ har han fåt 6 d(aler) och af sin gufar Krutmejjer⁴ har han fåt 1 dukat i spesie.

Detta alt är deras enskylta och det ha de alt (redan) fåt.

¹ Den 23 april s. å. föddes dottern Susanna Katarina.

² Den 28 aug. föddes en son, Magnus, som dog den 18 november s. å.

³ Hemman i Mörseboby i Nye. Här bodde vid denna tid en Hans Achatius v. Hauswolf med fru.

⁴ Sannolikt ryttmästare N. Krutmeyer på Karsnäs i Nye.

Upsats på andra Kläder 1760.

1 grönt damastäcke; 1 p. Klåsterläroftslakan; 1 p. örnegotshufwor til. — Detta har jag haft hemmanfrån.

1 fin Klåsterlärofts-nattygs-duk; 1 Kipersduk och kläde til natygsbord; 1 stort flämst bortäcke; 1 dusen stoltäcken; 1 blått klädes (täcke) utsyt; 2 foteljer; 6 ruckstycken; en stor duk mäd stort mönster; 2 dusin serwetter dertil; och en liten duk dertil; 2 p. grofwa läroftslakan; 2 p. grofwa örnegotshufwor; 7 p. grofwa lakan; 2 p. läroftsörnegotshufwor; 2 tryckta lakan; 6 flämska hyneswar. — Detta har jag sen tilstält.

Alla mina flickor äro lika när om mina kläder, och skall dät så delas dem emällan, at de få alla lika och ingen skier någon orätt. Om jag nu dör, så skal Stina Lisa, som först är färdig at nytja dem, ha de gamle, som ei längre kan förwaras. Särtinskjortlarna får hon ock bruka, at de ei malätas. De borde wäl ha en war, eljest anat, så (att) de få alla lika gott. D. 11 Juni 1769.¹ Ulrica Oxelgren.

Promemoria d. 7 Jan. 1763 på de saker, som jag här har köpt:

4 p. blå krusia länkeknappar mäd wit inläggning; 2 p. dito mäd gul inläggning; 2 p. gröna Krusia mäd wit inläggning; 2 p. dito mäd gul inläggning; 2 p. wita Krusia; 1 p. wita släta; 3 wita ud(da)-knappar; 2 p. wita mäd gul inläggning; 1 p. röda mäd wit inläggning; 1 p. grönwita mäd gul inläggning; 1 p. gula mäd wit inläggning; 1 p. dito mäd gul inläggning; 2 p. wita fotknappar i silfwer — det ena paret köpt hema 1765 —; 1 p. blå änkla örhänge; 1 p. wita dito; silfwerspets, bred, med rött taft under; 3 alnar, smal, wit galon.

1765. Alla de flämske stolstycken gier jag til den nyja bygningen; men när Stina Lisa blir så stor, så hon kan lära sig sådant, så skal hon resa til sin moster i Sandwik och lära sig at wäfwa flämskt och annan wäfnad och all slags sömnad. Där kan hon få lära för intet, hvilket elljest ei någon får lära af främmande förutan store pängar. Men om hon (moster) blir gift och ei kommer för långt bort, så kan hon (Stina Lisa) ändå råka (hitta) til henne eller en af de andre sine mostrar, hvilken som wil wara bäst och lära henne något. U. O.²

¹ Samma år, den 21 juli föddes sonen Israel.

² Jämf. sid. 82, not. 2.

1763. Tilstält en grof drälswäf; giort deraf 10 särwitter, 3 dukar och en handuk.

1764 har jag tilstält 4 par läroftslakan och wäfwit en drälswäf af hampe- och nästhäklegarn, 60 alnar lång; giort deraf 1 stor duk, 2 mindre, 1 liten, 18 serwetter, 1 handuk mäd fläta; 2 lärishandukar mäd fläta.

1767 giort 4 p. fina läroftslakan, 2 p. blagarnslakan; 1 grof drälswäf, 70 al. lång; 2 flanelstäcke; 2 tryckta.

1768 giort en bomulswäf af 27 al., ruti(g).

1769 giort en bred läroftswäf til lakan, 52 alnar lång; giort ock bomulstyg, rött och hwitt, 14 al., och blårandit förklädestyg; 43 al. walmar och nästhäklewäf och grof wäf, som ei är wert at upskrifwa. 1770 giort en 60 al. lång, fin drälswäf.

1771. *Upsats på linkläder*: 10 p. läroftslakan; 7 p. läroftsörnegotshufwor; 1 p. grofre; 1 p. klåsterläroftslakan; 1 p. örnegotshufwor dertil; 2 p. nästhäklelakan; 2 dukar, store mäd stort mönster och en mindre och en liten och 2 dusen särweter, alt af samma mönster; 1 stor duk af storplattit mönster; 1 dusin särweter dertil och en handuk af dät slaget; 1 stor gamal duk; et dusin särweter därtill och en fin udde, de äro arfde i Sandwik. 1 fin duk mäd smått mönster och 5 särwitter därtill; 1 fin duk, som jag fick af S. m. (salig mor); 1 stor duk, halffin, och 2 lagum stora; en liten och 16 serwetter — 2 borta; en handuk af samma; 10 gamla särweter; 4 släta drälshandukar; 2 mäd fläta.

1774 låtit wäfwa en 70 al. drälswäf i Wästerwik. — 1787 lät jag wäfwa 1 duk af 18 al. och 2 dusin serwitter, alt af tågogarn; och 9 til af sama slag och 50 al. . . dräl til, så halffin. — 1789 wäfdes 3 p. läroftslakan.

1774 d. 28 Juni for min älsta Kära dotter ifrån mig mäd en liten hemfölgd af följande saker:

1 guldtiädia af 27 dukater; 1 ring; 2 öronringar om en dukat.

Silfwer: $\frac{1}{2}$ dusin matsieder; $\frac{1}{2}$ dusin tesieder; 1 sockerdosa, 18 lod, gamalmodig; 1 liten bägare, 28 d.; 1 fingebor; 1 liten skål, siänt henne af sin mormor.

Böcker: 1 Bibel; Salmbok; en andelig perleskrud.

Ten: 1 Soppeskål; et jupt soppefat; 4 flata fat; 2 små skålar; 2 liusstakar; 2 dusen flata talrickar; 1 dito jupa; en til på Köpet; 1 nattputta.

Koppar: en brygkiättel; 1 tepanna.

Malm: 1 strykejärn.

Mässing: 2 jusastakar; 1 Sockertång af metal, wit.

Jarn: 6 bordknifwar mä(d) gaffa(r) til, mäd mera smått: bröhorn; nagg; kardor. 5 daler til anan Köksbrote af jarn; stekpana; bråpana och putta.

Träsakor: 1 Kista; 1 byrå; 1 skåp, litet; 1 skrin; 3 ystekorgar; 12 bunkar; 1½ d. talrickar; 1 d. sieder; 5 wäfsieder; 1 p. wäfrissor; 4 siötlar; 1 st. målad swepask; 1 spinräck; 1 kafwel, som *B. giorde och gaf henne*. N. B. 1 hårsikt; 1 sälla; 1 halfskåppa; 1 kanna; 1 fat och några små skålar.

Linkläder: 35 al. fin dräll, osydd; 1 duk mä(d) 3 wäder i, 15 al. i; 1 mindre; 1 teduk; 4 grofwa, 18 fina särwetter; 6 handukar; 60 al. gardinewäf; 8 grofwa särwitter; 3 p. fina läroftslakan; 4 p. örnegotshufwor; 5 p. blaggarnslakan; 1 p. til; 60 al. tapetewäf; 6 säckar. Af sin farmor fick hon 1 duk och 6 särwetter, fint.

Sängkläder: 1 bolster; 6 dyner; 5 dyner til; 2 kartunstücken; 1 flanel; 1 tryekt; 3 ryer; 2 klutkläde; 1 fäll.

6 rugstycken til stolklässel; 2 flähgenstykke(?) af flämsk; 8 flämska stolstycken fick hon til skäncks af sin moster i Jönkiöping.

Gångkläder. Siden: en swart bordalurs-råb; 1 wit damasråb; 1 gul damaspäls; 1 armosins-salopp; 1 blå tröjja, gamall; 1 grön dito, gamal; 6 mössor; 6 andra granna mössor; 1 wit Kappa, liten; 1 swart Kläde; 2 p. mansiätter af rutig nätleduk.

Kamlott: swart Kiortel och Koft; 1 röd Kappa, gamall; 1 rosi nopkinströjja; 14 al. fint Klåsterläroft fick hon til lintyg och begåfning til honom och 2 lenty til sig; 2 fina Kläde dertil; Kartun til stubb och tröjja, och til naträck och lifstykke åt honom af rött rosit, fint; 1 svartrosi tröjja; 1 wetrosi; 1 äldre stubb; 1 par röda reggarnstrumpor mä(d) silkeswicklor på.

Hemmagiort: 1 wit Kipersrån; 1 Kiortel dito; 1 röd hemmagiord rån; 1 grön Klädning, ruti; 4 bomulskiortlar; 6 andra och tröjor dertil; 20 al. grönt Kamlott gjorde hon sig och sydde en Kiortel hemma deraf; 1 resekappa, wit, fick hon; allahanda wardags-klår, öfwer och under, fick hon, som ei är nödit at så noga uptekna; Brudlentyg och til honom: och 2 p. halfarmar af fint Klosterläroft och 6 fina kragar och natmyssa, som står förr omnämt, och 1 peruk; *Skor*: 1 p. wita damas; 1 p. röda safians; 1 p. toflor dertil; 1 p. gröna safiansskor; 1 p. wita; 4 p. swarta.

Krettur: 1 p. Oxar; 6 Kor; 2 qwiger; 10 får; 1 sto mäd föl; 1 sadel dertil.

Spannemål: 3 tunnor gott miöl; 6 halspan rog; 1 tunna malt och så mycket sogel (sofvel), som de behöfde ifrån midsommar til Mikailis (29 sept.).

År 1790, när Unér flytte til Qwenneberga,¹ sände jag til S. L. (Stina Lisa) 15 al. ny, fin dräll, 2 dukar af 5 al. i war och 6 särwitter af halfsliten dräll, ty dät gjorde mig ont, at hon förstört i owårdighet dät hon då bäst behöfde. Är min lycka så länge Unér lefwer, så jag slipper plåga barnen, om ändå 5 gier gowillit, de andre derefter. (Den sista meningen är ej fullt klar. Omkring 1790 hade prostinnan, om vi undantaga Stina Lisa, endast 4 barn, som kunde »gie gowillit», nämligen två gifta döttrar med deras män och två söner; två döttrar voro omyndiga, den ena 11 år, den andra 17-årig.)

1791 d. 24 September kom jag til S. L. (Stina Lisa) och Unér i Qwenneberga och förde jag mäd mig: 1 p. nyja nästhäcklelakan; 1 p. blagarnslakan och allahanda anat småt, som ei jag wil uptekna. Och köpte jag på Moeda marken (marknad d. 6 okt.) åt henne: 1 stort soppefat, som kostade 5 d., och 1 bågare, som kostade 1 d. 16 ./. Sänd(e) häne sen 2 grofwa dukar om 6 alnar och 4 särwitter.

När de war hema och arfde Farbror,² så togo de 3 Rixd., som war intresset (räntan) för 1798.

¹ Socken i Växjö stift.

² Kyrkoherde Anders Norlin.

1777 d. 10 September reste vår älsste Son Benedicktus Norlin härifrån Skirö och til Upsala. Han hade i resepengar af sin Far 320 d. och af sig sielf mäst 100 d. och Kläder af oss och Silfwerskospanne och Knäspanne, som kostade 22 d. Smt.

Linkläder och *gångklär*: 6 fina halvesiortor, 3 af fin Klosterwäf och 3 af fin hemmawäf; 3 natkappor; 3 p. halfarmar af Klåsterläroft; 3 natkappor och 3 p. halfarmar af gamalt tog han mäd sig; 8 p. rosia Kamerduksmansätter och bröstkrus; 4 p. bomulsmansätter och krus; 5 p. knutna (knypplade?); 12 halsdukar; 1 dusin fina lärissior; 12 läroftssiortor sänt honom sedan; 6 gröfre; 3 p. lakan; 3 örnegotshufwor; 4 handukar; 4 grofwa serwitter; 6 p. linstrumpor af lin och bomull; 6 p. ulstrumpor; 1 brun walmarsklädning; 1 liusblå walmarsklädning; 1 swart wäst och (otydligt ord) dertil; 1 ny mörkblå sertut-rock; 1 ny liusblå Kapprock; — sänt honom sen 10 al. tyg til klär, 1 p. ulstrumpor, 3 p. piäxor(?); — 1 bolster; 3 dyner; 1 flanelstäcke; 2 p. stöflar; 4 p. skor.

Alla mansätter och biefs gaf Bängt igän, när han kom hem igän.

1 Kista, et Kofert, 1 mäsingsliusstake, en silfsied. Staken och sieden war hans egit. (Skeden var sannolikt en faddergåfva af hans farmor eller af fröken Cajsa Ehrenpreus. Se sid. 82.)

2 tuner (tunnor) kiördes förut fulpackade af bröd, ost och lite Kiöt och et pun(d) smör. 3 pun ost war dät, och lius hade han mäd sig til et pun.

1778 Kiördes til siös til honom 2 tuner mäd ost och brö om hösten.

1779 om våren kiördes ock 2 tuner mäd bröd och 14 m(arker) ost och 14 m. Kiött. Om hösten, d. 20 Sept., kiördes 2 tunner til Calmar mäd 6 pun ost, $\frac{1}{2}$ p. Kiöt och 3 pun bröd. Kostar 7 d. pundet hemma.

1778 sändt honom sedan 20 d. Silmt; 20 d. til; 12 d. och sedan 22 d. Silwer; 100 d. sänt sen, alt Silwermynt; 22 d. Silwermynt sedan.

1779 sänt til B. N. 49 d. Silm.; 7 d.; 48 d.; 45 d.; 12 d.; 18 d.; 16 d.; 33 d.

1780: 42 d. S.; 18 d. S.; 2002 (202) d. Silmt til at disputerä mäd; 24 rixdaler sen.

1781: 1 rixdaler; 16 d. Silwermt; 72 d. Smt; 18 d. Smnt; 26 d. S.; 30 d. Sm.; 2 rixdaler; 28 d. Slmt.

1781 Kom B. N. från Upsala wid midsomarstiden för fross-siukdom skull; då lät jag sy åt honom: natttröjja; linrock; grå öfvertröjja och bycksor af gråt walmar och en grå underjacka af samma tyg; 1 p. swarta walmarsbyxer; 1 röd tygsjacka; 1 p. linbyxer.

1782 låtit sy en wit walmarsklädning (med) blå sialång (chalon) til foder och Knapar, kostar 2 rixdaler; 1 p. swarta sarsdurangsbyxer (sargdurants) kostar 2 rixdaler; fåt 1 p. regarnsstrumpor; 4 d. S.; 1 hatt; 1 rixdaler; låtit sy et p. walmarsbyxer til; en läroftsiorta fick han. Köpt böcker för 5 rixdaler.

D. 5 November 1782 reste Bengt Norlin bort at Conditionera i Wässma(n)land hos en Häradshöfding, som heter Welin i en stad, som heter Lindesberg, 30 mil dit. 2 ostar förde han mäd sig om 2 pun. Kostar 8 d. pundet hema. 100 d. Smt fick han i rese-pängar.

1783 d. 19 Mars sändes til honom i Upsala 200 d. Smt, som war min wängåfwa för Åslarp;¹ d. 25 september: 9 d. Kmt, som han länte af mig; d. 13 October: 3 Rixdaler.

1784, d. 5 Jan. sänt honom en sedel på 3 Rixdaler; d. 28 Januari: 4 d. Smt; d. 17 d.: 3 d. Smt; d. 19 Majj: 8 Rixdaler spesie; d. 10 Juni: 6 d. Smt; d. 24 dito: 10 Rd spesie; d. 8 December sändes honom 10 riksdaler; i october fick han til sig 2:ne ostar om et pun warter (hvardera); 1 par strumpor och 6 d. Koppm.

1785, den 24 Aprill länte jag Far 100 d. Smt eller 16 Rix. och 44 s., som sändes til Bängt til hans Magisters-disputatsion. Den 17 Juni undergick han promotionsen. 25 Rdr kostade den dagen och 25 dertil mäd annat förutan rese-pängar ned igän. Den 27 Juni län-tes 6 Rdr, 2 lades till och sändes; och sedan en sedel på 2 Rixdr och så en på 3 Rixdr.

D. 1 Agusti kom Bängt från Upsala siöleds, så hans resa kom endast på 5 el. 6 Rixd. Sen reste han til Wexiö och köpte sig til prästkläder för 89 dal. smt.

¹ Ett Åslarp är beläget i Bredaryds socken i Västbo härad, ovisst dock om det här nämnda.

Bytte bort sin studentegrånått och kläder för walmarskläder igen och lite annat smått. Alt i pengar, som B. N. fått af sin Far, war efter hans upsast och Bångtas egen sagen 345 Rixd. spesie.

Upsats på dät jag och Far fått ärfwa efter hans mor¹ 1781.

Guld: guldtiädja; ring af Kroneguld, 2 dukater i; 1 af en äckta dukat; 1 pistoletdukat.

Silfwer: 1 förlägssied; 2 supsieder; 1 silfbulle; 1 swampdosa.

Linkläder: 1 fin duk, 18 al.; 11 fina särwitter; 9 grofware; 1 gröfre duk af 8 alnar i; 1 gröfre mäd 6 al. i; 1 grof til af 4 al. i; 1 p. fina lakan; 1 p. små fina örnegetshufwor dertil mäd spetsar i; 3 handukar; 1 p. grofwa lakan; 5 lintyg; 2 fina Kläde; 1 Kipersnattrock; 1 läroftsförkläde; 2 rörandiga Kläde; 2 p. halfarmar; 1 sorgkrage; 1 sniphufwa; 1 långhufwa mäd mera smått.

Gångklär: 1 siden-, stickad stubb af gult och röt.; 1 gammal sidenkoft, swart; 1 triumfantslifstycke; 2 Kanfassnörlifstycke; 1 swart Klädesrån; 1 blårosi Kartunströja; 1 warkenskiortel; 1 tröjja; 1 lifstycke; 1 utsyd nopkinskiortel; 1 solhatt; 1 groft förkläde 9 al. rutit tyg. Wäger alt til 1 pund.

Kiöpt fler gångklär af S. Anders, nämligen: 1 brun päls af damas och skinfoder, något malätit, 32 d.; en damassalopp, 5 d.; 1 mantelj, 4 d.; 1 p. röda sametsmuddar, 2 d.; 1 swart damaslifstycke, 1 d.; 1 warkenskiortel, 2 d.; 1 sidenstubb, väger 7 m(arker), k(ostar) 10 d. Smt.

Sängkläder, doch ärfte: 1 färbulster mäd dålit war; 2 långdyner; 2 små, 1 mä(d) skinwar; 1 hyen; 1 flanelställe; 1 tryckt, groft; 1 getskinsfäll mäd rött Kläde på.

1781 d. 29 Januari. Kom ifrån min Kära Syster Cattarina, som hade doektor och prosten Ekerman, följande saker: 8 stolar beklädde mäd flämsk; en stor Kistekofert, swart, mäd följande saker i.

Sängklär: 4 rörandiga långdyner; 1 liten til, malätne; 1 grönt flanelställe; 1 grön släfäll; 1 fotpåse.

Linklär: 1 par grant utsydde örnegetshufwor; 24 al. blånedräll; 1 duk om 13 al.; 1 om 9 al.; 1 om 4 al.; 2 dussin särwitter; 5 möss-

¹ Kristina Millenia. Se sid. 75.

hufwor; 2 p. halfarmar, gamla; 1 utsydd mössa mäd stycke; 2 al. blonder; 2 wita mansmösser mäd mera småt af linne; $\frac{1}{2}$ skålp. lintrå; 8 al. strop(p) ban; 3 al. witt sidenband, smutsit.

Gångkläder: Kamlotsprästekappa, lappad, sönder; 1 Kartunskoft; 1 p. wantar af swart walmar; 1 sametskarpus, barsliten; 2 hattar, gamla; 2 peruker, leda; 2 muffar, utgamla; 12 al. swarta piän; 1 blårutit Kiortel; 1 randi Kiortel; 1 Kartunskoft; 1 wit Koft; 1 rutit Koft; 1 rörandit förkläd; 1 par hanskar; 1 p. swarta skor. Alt detta tog hon dryg betalning för sen, fastän wi aldrig begärte något af henne. (Denna not är jämte de klandrande anmärkningarna vid en del af sakerna införd med annat bläck än den öfriga texten, sannolikt, sedan prostinnan fått veta, att sändningen skulle betalas.)

Ten: stor Kanna; 2 stop; 1 tobaksdosa; 1 kaffekanna.

Malm: 1 Kläcka. *Mässing:* 1 siön Kettel; 1 p. liusastakar; 1 sax til. *Jarn:* 1 eldgaffel; 2 eldtänger; 1 stor sax; 1 hoftång; 1 hammare; 1 nyckelring.

Träsakor: 4 lampetter; 1 ängel mäd 2 pipor; 1 proper aln; 1 skriflåda; 1 halmask; 1 dufwa mäd grön Krans; 1 stentafla; en borste beklädd mä flämsk.

Et stycke guldtiädja $3\frac{1}{2}$ dukat, arft af Farmor, har jag gifwi til min älsta dotter C. E. 1781.

Låtit göra en tiädja af pistoletguld af 4 dukater mäd wäl 2 slag om halsen och 600 länkar uti, som jag gifwi S. C. (Susanna Catharina) 1781. Arbetslön 4 riksdaler.

Dito låtit göra en til af 4 dukater got äckta krummissare(?) guld. Knapt blef hon 2 slag om halsen, 450 länkar uti, som jag gifwi J. U. (Johanna Ulrika); men lades sen en dukat til, som kostade 6 d. S. i arbetslön. 2 par skospänen har jag ock låtit göra 1781, som sen war åt min Sali man, och A. B. sedan fick.

1784 d. 9 December flyttade wår Kära dotter Susanna Cattarina Norlin bort mäd sin K. Man Nils Jonas Hultman, Kronobefalningsman i Östra härad, som hon wigdes wid d. 7 dato, och hade hon mäd sig så mycke, som ei alt kan upräcknas, men skal i nogaste uptecknas.

Guld: en tiända af 4 dukater, af pistolättguld; 2 guldringar af en dukat stycket; 2 öronringar af en dukat; et guldhier, kostar 5 d. Smt.

Silfwer: 1 förlägsied om 16 $\frac{1}{2}$ lod; 6 matsieder om 26 lod; 2 til om 7 $\frac{1}{2}$ lod, 11 lödic; 6 tesieder om 6 lod; en Säckersälla, kostar 13 d. Smt.

Siängt sedan til min kära gudoter Lisa Ulrica Hultman en guldring; en sockertång och en förlägsied af silfwer.

Koppar: en Kiettel af et lispun; 1 munckpanna, kostar 1 Rixdal.; 1 putta, som kostade 3 d. smt.

1 stor sop(p)kiättel siänktes til dotern E. U. (Elisabet Ulrika Hultman) i hemgift.

Mässing: 1 Kiättel, som kosta 4 d. smt.

Malm: strykejarn.

Ten: 2 flata fat; 6 flata talrickar; 1 stop; 4 sieder; 6 flata talrickar til; 6 jupa af oljoten; 1 bägare; 1 siön soppeskål; 1 nattputta. (Senare tillägg:) til dotren en bägare.

Jarnsakor: 6 p. Knifwar; 1 häckla; 1 p. Karder; 2 strykelod; 2 sisare (små saxar); 1 stöpt putta; stor stekpanna.

Träsakor: 1 Kista; 1 byrå; 1 syskrin; 6 skålar; 1 sälla; 6 slefwar; 16 talrickar; 12 skedar; 1 par wäfrissor; 1 spinräck; 6 wäfsieder; 2 bryggekar; 1 öltunna; 1 så; 1 litet trog; 1 flor-sigt; 1 dito af tagel; 1 stort Kar at slå säd uti; 1 gammalt matskåp; 1 bra ekeskåp (öfverstruket).

Böcker: 1 bibell; 1 Catties; 1 salmbok; 1 perleskrud; 1 hushålsbok.

Krettur: 2 Kor; 2 stutar, små; 15 får; 1 Ko til. 1786: en fole i 3:die året.

Sängkläder: 2 siöna bulstrar, blårandiga, af god wickt; 1 stor rö(d)randig långdyna; 1 dito af blåt ullgarn; 1 blårandig, linen; 1 dito grårandig; 1 af parkum, rörandig; 2 mindre örnegetsdyner; 1 Kartunstäcke; 1 flanelstäcke; 1 grön gietskinsfäll; 1 wit bra fårskinsfäll; 1 ryja; 1 linet Klutkläde; 1 ullet dito; 1 röd fotpose.

Linkläder: 30 al. fin dräll; 1 p. fina utsydde örnegetshufwor; 2 p. sämre och mindre; 3 p. läroftslakan; 3 p. grofwa lakan; 3 p. giort af fin wäf. Så mäd grofwa och granna gick til 10 p. lakan och örnegetshufwor til; och handukar, som hon mäst samkat af egen wäf (och) som jag hulptit henne at samla. 30 al. grof dräll; 2 Kiökshan-

dukar; 6 halfina, halfsletna serwitter; 1 dus. halffina; 5 al., 6 särwitter. (Senare:) Giet til dotren E. U. H. 9 al. dräll af tågegarn; 1 par läroftslakan; 1 säck.

När Sonen Jan Hultman (1804) reste til Lund, så gaf jag honom 10 Rixd. och 1 p. lakan. (Öfverstruket i handskriften.)

Flämsk och rugg: 6 ragstolar; 1 hyneswar; 6 flämska har moster C. O. wäfw; och 6 hyneswar; 1 flämst hyne, som jag wäfw.

Gångkläder: Brudklädning; 30 al. Cueltyg(?) 6 och $\frac{1}{2}$ daler alnen. 172 d. och 16 öre kostar tyget. Foderläroft, kanfas, fiskeben, silke, skraddarelön, band, tilhopa 16 d. Smt. Tilhopa kostar brudklädningen 188 d. Smt. En swart armosinsklädning, som kostade 100 d. Smt, war giet til jungfruklädning; 1 bordalursalopp; 1 röd damasklädning af min jungfruråb; 1 halvesidenströjja; 4 silkeskläden; 4 bandgarnadyrer (garnityrer?); 1 florskläde och mössor; 1 par silkeswantar; 1 Kamlotskiortel: 1 grå frisanssertut; Brudstubb och tröjja af Kartun; 1 Koft af Kartunsets; 1 röd Kamlotskappa.

Men hemagiort är nästan otaligt: 1 wit walmarssertut; 1 blå bomulsklädning; 1 gul; 1 fiolät randig; 4 bomulskiortlar och tröjjer dertil; en rödswart Klädning af ull; 1 blå; 1 röd; 1 grön; förutan alt til häldas- och wardasklär, oräcknelit; och wäl 12 par skor, och lintyg ock utan räckning.

Til honom: natrock och tröjja af fint Kartun, som kostat 10 m. al.; brudgummelintyg och två halflintyg mäd fine Kammerduks-krus för; 1 bomulsnatmyssa.

$\frac{1}{2}$ pun fin ull; 8 limar lin af 6 m(arker) limen. När hon flytte til Slättåkra,¹ gaf jag henne 6 halffina och halfsletna särwitter.

(Efterföljande förteckning, som saknar öfverskrift — sannolikt fattas här ett blad — torde angifwa den yngre dotterns, Johanna Ulrika, hemföljd.)

Ten: 2 store fat; 2 små; 1 dusin flata talrickar; $\frac{1}{2}$ dusin jupa; 1 litet juft fat; 2 skålar; 1 bägare; en förlägssied; 1 stop; 1 siön soppeskål; 1 nattputta; 1 flatt fat til.

Koppar: 1 Kiättel om 18 m(arkens) wickt; en tekettel, kostade 4 d. Smt.

¹ Slättåkra, kronofogdeboställe i Alseda socken.

Mässing: 2 siöna liusstakar och en sax dertil.

Malm: 1 strykejarn.

Jarnsaker: 6 p. Bordknifwar; 1 stinkakeplåt; 1 bråpanna; 1 häckla; 1 p. Karder; 2 strykelo; 1 sisare; 1 stöpt putta; 1 stor stekpanna; 1 siön gryta om 3 Kannerum.

Träsaker: 1 Kista; 1 skåp; 1 skrin; 6 skålar; 6 slefwar; 16 talrickar; 12 skedar; 2 stop; 1 ankar; 1 spinrock; 7 wäfsieder; 2 byttor; 7 bonkar; 1 litet bord; 1 kar at slå säd uti; en siön wäfstol; 1 stort trog; et litet; et mindre; 1 gamalt dålit skåp; 1 Kistebänck; 1 siönt skåp til; 1 siönt tesättekcar mäd lock.

Böcker: 1 Perleskrud; 1 Salmbok; 1 Catkies; 1 bibell; 1 hushålsbok, Brockmans;¹ 1 Bok, Mansel Wargs.²

Krettur: 2 Koer; 6 fåår; 4 til; 4 sedan; 1 stor Galt; 1 fole i 3die året; 1786: en Oxe; en Ko; 2 Kwikalffwar in mot 20 weckor gamla; 1 stutkalf, tretingsgamall; 1791 1 d:o, siänckt dem för de många olyckor de lidit på Kor.

Sängkläder: 1 ny, blårandig bulster; 2 dyner til af sama war; 1 dunbädd af ullet war; 2 dyner dertil; 2 ul(l)na örnegotsdyner; 2 mindre af parkum, hemagiort; 1 kartunstäcke; 1 flanelstäcke; 1 fäll; 1 ryja; 1 linet Klutkläde; 1 linet kläde; 1 fiolätt fotpose; 1 släfäll; 2 hyend; 1 dyna til mäd gamalt grått war.

Linkläder: 28 al. fin dräll; 1 duk om 4¹/₂ al. til; 30 al. grof dräll; 3 p. läroftslakan; 1 p. nästhäcklelakan; 2 p. blaggarnslakan; 2 af egen wäf; 4 handukar; 2 grofwa Kiöcks-handukar; 4 p. örnegotshufwor; 19 al. gardinewäf; 6 gamla fina serwitter; 1 duk om 6 al., halffin; 9 serwitter dertil. 1797 lags (lades) 1 duk af 18 al. och 2 dusin serwitter dertil, alt fint.

Gångkläder. Till *brudklädning*: 28 al. purdisåg af 5 d. al. 140 d. mäd ban, silke, foderläroft, fiskeben, kanfas, skraddarelön 16 d. Smt. tilhopa 156 d. Smt. En swart Kamelotsklädning om 45 dalers werde; en swart bordalurssalopp; 1 rastesilgsklädning; 4 silkeskläde; 1 florskläde och mössa; 3 bangarnadyrer; 1 sidenkappa, nymodig til, kostar som nogast 20 d. Smt; 1 Kartunssetskoft; 1 brudstubb och tröjja;

¹ Broocman, R., En fulständig Svensk Hus-Hålds-Bok. Norrkiöping 1763.

² Warg, Ch., Hielpreda i hushållningen för unga fruentimber. Stockholm 1755.

1 röd Kamlotskappa; 1 grå frisanssertut; 1 wit walmarssertut; 1 blå hemagiord bomuls-Klädning; 1 gul; 1 fiolett, randig; 3 bomuls-Kiortlar och tröjer dertil; 1 blå Klädning af ull; 1 röd och allahanda wardasklär, hemagiorde, som ei är nödit at upteckna; skor til et dusin par.

Til honom: natrock och lifstykke af fin setskartun och fin siorta och kläde och 6 kraga af fin kamerduk; 4 halsrimser til och bomulsnatmyssa; 1 peruk. — 12 m(arker) ull; 7 $\frac{1}{2}$ lime lin.

1790 d. 1 September reste Israel Norlin åt Upsala och hade han i respängar 500 d. Smt af mig som sit arf. Til kläder köpt för 190 d. Smt. Den 16 Novem. sändes til I. N. 15 d. Smt; dito d. 28 decem. 15 d. Smt.

1791 i Aprill: 75 d. Smt, Ölmstaskat;¹ dito 36 d. Smt; dito d. 19 Maj: 110 d. Smt; dito d. 31 Maj: 150 d. Smt. — S(edan) 50 Rixd.

1791 d. 1 September sändes honom åter 50 Rixd.; 10 Rixd. sändes sen.

1792 Också 3 Rixd. 24 s; 2 Rixd. dito; och så 33 d. Smt; och så 30 d. Smt til och Karsnässkatten² 75 d. Smt.

Kläder hade han Israel så mycke som Bängt fick och blef i så³ väl utrustad som han i allahanda, som ei kan så noga uptecknas.

Den 7 afgick en $\frac{1}{2}$ tuna mäd 2 pun ost, $\frac{1}{2}$ pun smör och lite bröd. 4 d. Smt gafs för tullen och besväret.

1791 afgick en half siltuna mäd 2 el. 3 pun ost och bröd. 1 Rixd. gafs för försslen.

1790 reste Israel åt Upsal och 1792 kom han hem, sen han der förtärt 200 Rixd. för lite gagn. 2 fina dukater och 2 guldringar af en dukat i war(dera) med I. N. i fick Israel när han reste til Upsala; men en dukat war hans Faddergåfwa. Dessa guldringar slarfwade han bort i Upsala, så när han skulle gifta sig, så hade han ingen. Då måste jag gie (honom) pängar til wixleringar.

¹ Troligen skatt, arrende, för någon gård med namnet Ölmstad.

² Karsnäs, en gård i Nye socken.

³ I så, fullt ut så.

1793 tog Israel 3 Rixd. 24 s. til böcker; 1 Rixd. 24 s. til Wirsums¹ marknad; 3 Rixd. 28 s. til hat i Witlanda m(arknad); 8 d. Smt. dito; 2 Rixd. til Klär; dito 2 Rixd. til skin. 1793 Tat (tagit) til köpklär 3 Rixd. 8 s.

1795 til Klär åt Israel 4 Rixd.; dito 1796 2 Rixd.

1796 d. 31 October tog Israel emot 100 d. Smt, när han reste til Sedergrén, för hwilka han giet en sedel; 70 rixd. tog han, som han hade igen af Wästragårdspäng;² 7 d. skänckte jag honom til respäng, efter han sad sig (skola) wara borta et år; men kom igen d. 17 December, och jag måste lämna 1 Rixd. til den, som kiörde efter hans sakor, men sängkläderna blef qwar, som war i minsta werdet 3 Rixd. warde. 2 år war han i Kwinarp(?), som kostade 400 d. Sil.mynt. 1798 kom han til Hultman.

Alt som är hemgiort giet honom til klär utan räckning (d. v. s. alla hemgjorda kläder har jag gifvit honom utan att räkna så noga).

(Nedanstående anteckning torde vara gjord, sedan fru Stina Lisa 1810 blifvit enka och gäller antagligen Bäckagården i Östra Skirö, som efter moderns död nyssnämnda år blef Stina Lisas enkesäte.)

Om Stina Lisa lefwer mig ut och flyttar hit, så har jag siänckt henne al träbroten i båda bygningarne och boden, och al järnbroten i Kiök och anstäds, ty sådant kan hon ei föra mäd sig. Ingen bör räkna på bygningen, den nyttiar jag sielf i min (lifs)tid, som sutit här i 20 år och ei bygt en Knut förr. 10 tolfter timber togs ur skogen; de mäste brä(de)r kiöpte jag af Israel och Jan, och tog bara gran ur skogen til golf och panel i Kiök och förstufwa. Läcktet köptes i Jölberga.³

(Ett ännu kvarstående mindre boningshus med dagligstuga, kök, förstuga och loft är med all sannolikhet den här ofvan omtalade byggningen. En mycket gammal, nu försvunnen åbyggnad i Bäckagården var den andra af prostinnan åsyftade byggningen. Den var uppförd delwis af ek samt innehöll två stora stugor med mellanlig-

¹ Virserums, på allmogemål Vesums marken.

² Mörsebo Västregård i Nye socken.

³ Gölberga, säteri i Skirö socken.

gande förstuga och kök. Från denna härstammar en i Nordiska Museets samlingar förvarad fönsterpost, se nedan bild 10, af ekträ, hvilken tyder på, att huset varit en ganska tidig 1600-tals-byggnad.

Ordförklaringar till prostinnan Oxelgrens anteckningar.

- Armelin*, utan tvifvel hermelin; förekommer t. ex. 1751 i sammanställningen »armelinsmuff».
- Armosin*, sidenväfnad. »Armesiden» nämnes 1595 och armesin, »blommerad», 1626, då dylikt sidentyg väfdes i Stockholms tukthus. I prostinnans garderob fanns 1759 en »swart armosinskiortel», »en röd stickkadd armosins Koft», och en »wit armosinsmantel».
- Atlask* eller *atlas*, väfnad af siden, men äfven af kamull, med å ytan bara och synliga trådar. Namnet är österländskt och betecknar samma tyg som satin. Atlask från Bagdad och Grekland var under den tidigare medeltiden mycket berömd. I våra fatburs- och kyrkoinventarier omtalas äfven bryggesk- och brokadatlas; brun, grön, röd, gul atlas användes ofta till hyenden och antependier.
- Begåfning*, gåfva af fästman till fästmö eller tvärtom. Till en fästmö's gåfvor hörde sedan urminnes äfven en brudgumsskjorta.
- Blaggarn*, grof blågarnsväf.
- Bangarnadyrer*, möjligen bandgarnityrer.
- Bourdaloue*, ett slags ofta brokigt linne- eller bomullstyg, som ej sällan nämnes i 1700-talets redogörelser för dräkter och tygsorter. I föreliggande anteckningar talas om svart bourdaloue till rob och salopp. Namnet är här förvanskadt till »bordalur».
- Brokad*, *brokat*, tungt sidentyg med för hand inflätade blommor och mönster af silke, guld och silfver. Brokad användes till såväl mans- som kvinno-dräkter samt äfven till möbeltyg och väfdes i Sverige under slutet af 1600-talet. Prostinnan ägde 1759 en blårosig brokatsmössa.
- Bråpanna*, flat stekpanna af järnplåt, utan fötter.
- Bröhorn*, horncylander, med hvilken hålet i en brödkaka göres.
- Chalon*, kypradt kamullstyg med glänsande rätsida. Tyget är alltid enfärgadt blått, grönt, gult, rödt eller svart och användes än till underfodring, än till förkläden och kjortlar. Förekommer vanligare under benämningen *rask*. Väfdes i Stockholm åtminstone 1624.
- Damask*, *damast*, fasonerad väfnad af silke, ylle, lin, bomull eller af alla dessa ännen tillsammans, med inväfda blommor eller andra figurer å

glänsande atlasbotten. Tyget har sitt namn af staden Damaskus, som under 1100-talet blef en af de mest frejdade orterna för tillverkning af sidentyger. I våra svenska folkdräkter förekommer ofta ett lystertyg af hård kamull såsom material till tröjor och lifstycken, hvilket gemenligen köptes under namnet *möbeldamast*.

Dradasin, rödt och hvitt mössty. Namnet är sannolikt oriktigt återgifvet. Männe något slags kläde, drap?

Felb, felp, ett slags sammetsty med så lång ludd, att denna, borstad åt ett håll, bildar en glatt yta.

Flamsk, flämsk, en under äldre tid mycket ofta förekommande benämning på tapisseriväfnad, gobelin.

Frael, svart, måhända misskrifning för flanel.

Frisan, grått tyg, användt till ytterplagg, »syrtut», för prostinnans döttrar. Måhända *fris* eller *frisad*, ett groft, ej öfverskuret, obetydligt valkadt ylletyg, som af allmogen brukades till tröjor, snösocker och äfven kjortlar. Omtalas vanligare såsom blå, grön eller röd.

Fräs, krusig kvinnokrage.

Fälp, se *Felb*.

Girandoler, af prostinnan skrifvet »skeridoller», ett slags örhängen.

Halfärmar, lösa linningsärmar, som nådde från handleden till armvecket och brukades af männen, då de ej hade linningsärmar å sina skjortor eller eljest då man ville göra sig grann utan att byta om skjorta.

Hyen, hyne, hyende, lösa, ofta med »flämsk» klädda dynor för stolar och bänkar. »6 flämska hynesvar» 1760.

Kamlott, ursprungligen ett tyg af kamelhår och fin asiatisk getull, senare en sträf, enfärgad eller brokig, tvåskäftad och glänsande väfnad af redgarn och kamull. Omtalas såsom brukadt i Sverige redan 1283. Synes stundom varit damastväfdt. I prostinnans anteckningar omtalas svart, blå, röd eller grön kamlott till prästkappa, pälsty, roberonde, kjortel och tröja. I Nordiska Museets tygprofsamling från 1700-talet finnas »figurerade, randiga Camblotter» i hvitt, blått, rödt och grönt.

Kammarduk ett dyrbart tyg af finaste linne- eller bomullsgarn. Rosig, hvit kammarduk brukades till manschetter och halskläden. Namnet, som anses vara en förvanskning af Cambray-tuch, förekommer i svenska inventarielistor åtminstone vid 1500-talets midt.

Kanfas, ursprungligen glestrådig hampväf, senare linneväf, som genom limning gjorts styf. Brukades under senare delen af 1600-talet till byxsäckar. Namnet härledes af Cannabis, hampa.

- Karpus*, hufva eller mössa. Tillhörde vinterutstyrseln för både män och kvinnor. I prostinnans uppsats af 1759 på gångkläder omtalas »en röd resekarpus med kanineskin».
- Kattun*, tryckt bomullsty. Namnet från det arabiska koton, bomull. Kattunstryckeri fanns i Göteborg före 1736.
- Kattunsits*, äfven *sitserkattun*, det finaste slaget af kattun. Infördes fordom från Ostindien, där kalladt chitse.
- Kistebänk*, egentligen en långsmal, lådformig kista med lock och till ben förlängda gaflar.
- Klutkläde*, täcke, väfdt af linne- eller ylletrasor, hviiket användes att breda öfver halmen i sängarna.
- Koft*, kofta för kvinnor, rock för män.
- Kypert*, fyrskaftadt tyg, diagonalväfnad, af ylle eller bomull, stundom väfdt som satin med avvig- och rätsida. Färgad yllekypert väfdes så sent som på 1860-talet i landsorten och brukades till kofter, ytterkjortlar m. m. Bomullskypert förekommer ännu i handeln såsom fodertyg. Prostinnan omtalar »wit Kipersråbrång; wit Kiperskiortel», 1759; »Kipersduk» 1760; »Kipersnattrock» 1781, m. m.
- Limme*, linbundet bestående af ett växlande antal — i Skirö 24 stycken — små knippor, som på östrahäradsmål kallas »bruer» eller lockar.
- Nopkens*, ursprungligen en kinesisk väfnad. Ylletyg, kanske äfven bomullsty med detta namn importerades 1730 till Sverige. Enligt Linné väfdes nopkens 1746 i Alingsås med 8 sölf och 4 trampor.
- Nästhäcklegarn*, garn af en mellansort af blånor. Drällväf, 60 alnar lång, af hampa och nästhäcklegarn, väfdes i prestgården 1764.
- Nättelduk*, ett slags musslin, som fordom tillverkades af nässeltågor. »Randit nätleduksförkläde», »slät nätleduk» till kläde 1759; »mansiätter af ruti nätleduk» 1774.
- Pajrång*, hvit »pajrångsmössa» ingick i prostinnans klädförråd 1759. Okänt tygslag. Måhända är namnet förvanskadt.
- Parkum*, blångarnsväf, äfven tjock bomullsväf, väfd med 4 sölf och 4 trampor. År 1395 buro skyttar, som utrustades mot vitaliebröderna i Stockholm, korta tröjor af parkum. Hosor med hvitt parkumsfoder omtalas 1657. Eljest nyttjades parkum vanligen till madrass- och dynvar.
- Pjän*, snörmakeri.
- »*Purdisåg*», svart sidentyg, af hvilket prostinnan hade salopp, robe och hufva. Manne Pou de soie?
- Putta*, mindre gryta på tre ben och försedd med skaft. »Stöpt putta», gjuten liten gryta.

»*Rastesiel*», förmodligen Ras de Saint Cyr eller något dylikt, ett slags tyg af ylle eller siden. Blått och hvitt, grönt och hvitt, användt till päls, robe, mössa och skor.

Robe, lång, framtill öppen damklädning.

Roberronde, ett sidt och vidt öfverplagg för damer.

Rugg, sannolikt flossa. Skrifves äfven *rag*; »6 ruckstycken» 1760; »Rugstycken» till »stolsklässel» 1774; »Flämsk och rugg» 1784; »ragstolar» sid. 92.

Rya, groft sängtäckte, ofta ludet af på rätsidan hängande ullgarnstrådar.

Salopp, morgonkappa för damer.

Sargdurants, kamulls- äfven sidentyg, användt till byxor 1782.

Satin, tyg af siden eller ylle. Så väl »blommerade som släta» satiner väfdes i Sverige på 1700-talet. Damaskerad satin tillverkades i Alingsås 1746. Prostinnan skrifver oftast »*särtin*».

Sisare, liten sax, vanligen brodersax.

Skattererandig, troligen: med flammiga ränder.

Skeridoller, se girandoler.

Skärduk, ett slags gles och tunn duk af linne eller bomull. Till allmogens dräktmaterial hörde *skär-* eller *skirduk* ännu på 1800-talet och brukades till mössor, halskläden m. m. Skärduk var ett i Sverige brukadt tygslag åtminstone vid 1400-talets slut.

Smäck, vanligen trekantig bröstslapp. »Kiortel mäd tröjja och smäck til.»

Stenfä, fat af krukmakartillverkning, som vanligen såldes på marknaderna. I östra Småland var det hufvudsakligen »fatakärringar» från Västervik och Vimmerby, som skötte denna handel.

Stinkakeplåt, järnplåt på hvilken man gräddade stinkakor. Ursprungligen lära dessa kakor hafva gräddats öfver elden på stenflisor, hvaraf namnet *sten-*, senare *stinkakor*.

Stycke, smalare eller bredare remsa, som bars på hufvudet under mössan, dock så att dess främre broderade och spetskantade del kom till synes.

Supsked, rundbladig, kortskaftad sked, med hvilken brännvin söps ur skålar.

Svepask, oval träask med sidor af en hopböjd spån samt trycklock, som fasthålles af två ståndare vid askens ändar.

Svickla, kilformigt broderi å ömse sidor af strumpfoten vid hälen och ett stycke upp på benet. »Röda regarnsstrumpor mä silkesswicklor på» 1774.

Syholk, bred ring af mässing, stål eller silfver, som brukas som fingerskydd vid viss slags sömnad.

Sälla, litet såll.

Tesättekär, kär för mäskning till brännvin, öl och svagdricka.

Tretting, en tidrymd af 13 veckor.

Triumfant, tjockt ylle och äfven sidentyg i fasonerade och randiga mönster med blank yta och granna färger. Väfdes som damask och användes till mössor, lifstycken, kjortlar och tofflor.

Verken, hemväfdt, halfyllet och tvåskaftadt tyg af enklare beskaffenhet.

Vängåfva, omtalas ofta under 1500- och 1600-talet i sammanhang med fastighetsköp och utgjorde godtgörelse för afstådd bördsrätt. Prostinnan sände 1783 200 d. smt, som var hennes »wängåfva för Åslarp», till sin son Bengt Norlin i Uppsala.

Åska, liten ask.

Fig. 10. Fönsterpost.

Skirö sn, Östra hd, Småland. H. 0,51 m. N. M. 8696.

Löftagning.

Bilder och anteckningar från Jösse och Fryksdals härad, Värmland.

Af

N. Keyland.

Ännu för 20, 30 år sedan höllo sig de förmögnare bönder, som ägde t. ex. 2 hästar och 8 à 10 kor, med en talrik fårahjord, 30 till 50 stycken. Fåren utfodrades till en stor del med löf. På den tiden kom alltså löftagningen som en betydande andtimma, hvilken räckte många dagar. *Lövtainga, lövkvestinga, lövanna*, som andtimmen omväxlande kallas, inföll vanligen omedelbart efter slåttern mot slutet af juli eller i början af augusti. Det kunde likväl hända, att den började tidigare. För viktigare göromål, som ej tålde uppskof, måste den afbrytas, för att sedan upptagas vid lämpligt tillfälle. På det sättet drog det ibland långt ut på sensommaren, innan förrådet blef tillräckligt.

Löfvet får ej tas medan det ännu är för ungt och kådigt, ty då krymper det ihop vid torkningen, så att ej mycket blir kvar. När det åter är för gammalt, kännes det segt och skinnaktigt, det är då föga smakligt för djuren och anses sämre som foder. Det bör följaktligen helst tas under den så kallade *lövtia*.

Området, där löftagningen försiggår, kallas *lövtage*. Till löftag utväljes understundom en större löfskog, där den ena stora björken efter den andra fälles och kvistas. Stammarna rensas sedan på hösten från grenar, afhuggas i längder och uppstaplas i högar, fig.

11, hvilka under vintern hemköras på stakslåde till ved. Förr i tiden brukade man vid svedjelandsfällningen under försommaren spara alla större löfbjörkar till *lovanna*, då de fälldes och kvistades. På så sätt hade man då äfven svedjefallet till löftag. Det var dessutom vanligt, att man fälde och kvistade en och annan

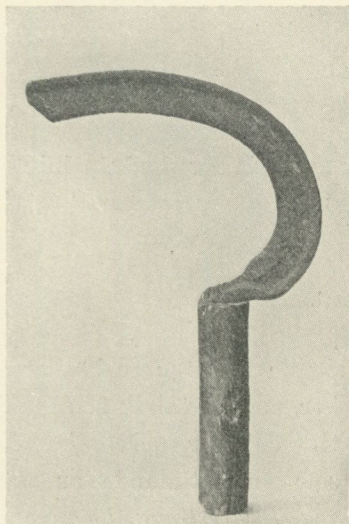

Fig. 1. Löfkrok.

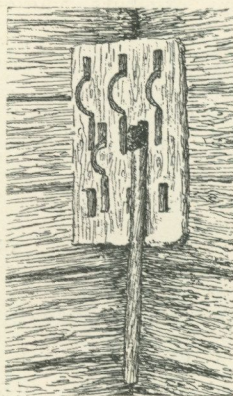

Fig. 2. Stall med krokar.

Fig. 3. Krokar uppsatta bakom en stock.

öfverårig björk på inägorna, där utgallring behöfdes. Buskar och telningar efter dikeskanterna tillvaratogs också för ändamålet.

Numera hålles helt obetydligt med får, och för de fås räkning är det löf man kan samla ihop på inmarkerna alldeles tillfyllest. Löftagning i den gamla stora stilen förekommer i regeln icke.

Löfkvistningen utföres med tillhjälp af s. k. löfkrokar, till formen nästan lika de vid svedjelandsskörden brukade handskärorna, endast något kortare i bladet, fig. 1.

Krokarna bruka provisoriskt upphängas i det s. k. yxstallet, en träplatta med hål, hvilken sitter fästad i något hörn i farstun, fig. 2. Men annars under den tid de ej begagnas, förvaras de på något mer undangömdt ställe. Jag har till exempel sett dem uppsatta bakom öfversta väggstocken på vinden så som fig. 3 visar.

Fig. 4. Löfkvistning på inmarkerna, Bjurbäcken, Mangskogs sn. Bilden visar dels *fällarn*, som är sysselsatt med att hugga ned en björk, dels två *kvisterskor*.

Före löfkvistningen tas de ned och slipas. Utrustad med hvar sin krok och matsäck för dagen, om så behöfdes, drog man i väg, ofta man ur huse, till löfskogen. En af karlarna var rustad med yxa. Han kallades *fällarn* och hade till uppgift att hugga ned björkar tillreds åt dem, som kommo efter med kvistningen, fig. 4. I fall hans arbete ej upptog hela tiden, deltog han i denna allt- emellan. Kvistningen tillgår så, att man med kroken i höger hand afskar de i vänstra handen samlade löfkvistarna, till en längd af omkring 6 å 8 decimeter. De behållas i handen, men när den efter några snitt är full, läggas de på marken i hög. När högen motsvarar en

lagom stor kärfve, tas den upp och ombindes med en kvist, fig. 5. Ofta lagar man till flera högar, innan man skrider till bindning, detta för att undvika oupphörliga afbrott i arbetet. En rask löftagare kan kvista flera hundra *tjärv* om dagen.

Somliga beräknade ända till 300 kärfvar per får, andra åter endast 100.

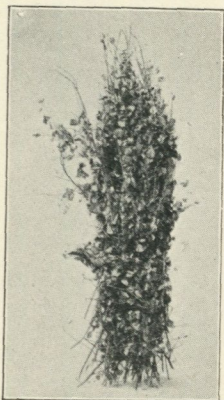

Fig. 5. Lövtjärv
(torkadt).

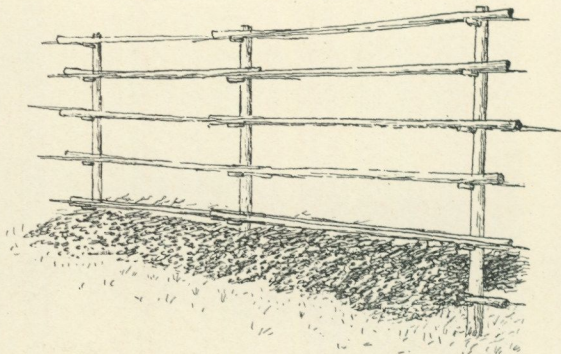

Fig. 6. Hemhässja af pinnstolpar och stänger.
Modernare anordning. Nedersta mellanrummet fyllt med löf.

Det löf, som kvistas på inägorna, framforslas numera i färskt tillstånd till foderladan, hvori det instufvas, sedan det någon tid hässjtorkats på ladubacken. Hässjorna uppföras af vanligt höhässjvirke, pinnstolpar och barkade stänger. För att löfvet skall ligga stadigare, brukar man lägga två stänger bredvid hvarandra. Löfvet placeras horisontalt, kärfve bredvid kärfve; se fig 6, där det understa lagret föreställes vara inlagdt. Vid löftag i aflägsna skogen, där man ej har tillgång på hässjvirke, uppför man resningar af den typ, som fig. 7 föreställer. Löfvet lägges i dessa på samma sätt som i föregående.

Å inägorna forslar man löfvet fram till ladubacken ofta på släde, ehuru man gärna tar en börda på ryggen, då man ändå skall vägen fram. I skogstrakter bar man alltid fram löfvet till den plats det skulle. Man hade där, helst inom något löfrik område, ofta en s. k. löflada, fig. 8 ff., som var afsedd endast till förvaring

af löffoder och som användes år efter år. Det första löfvet togs ibland, som nämndt, tidigt på sommaren. Det ställdes i rätt tillstånd med roten ned, kärfve vid kärfve, så mycket ladugolfvet rymde. När ett hvarf var färdigt, reste man ofvanpå detta ett annat hvarf och

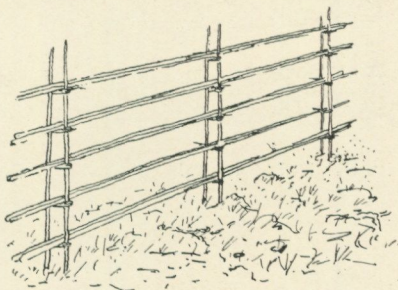

Fig. 7. Skogshässa af bandade stör-par och obarkade stänger.

Fig. 8. Löflada, Södra Ängens skog, Gräsmarks sn.

så vidare till taket. Efter någon tid då det var torrt, löddes (packades) det ned i liggande ställning, då det ej längre tog så stort utrymme. Nytt löf togs, restes och torkades ofvanpå det sålunda

förut nedpackade, så länge kvistning förekom. För att slippa denna besvärliga omstufning byggdes mångenstädes skogslöflador med takutsprång och inhägnad inunder, hvare löfvet torkades, innan det inlöddes.

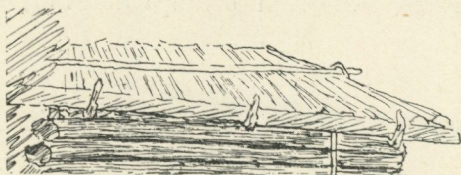

Fig. 9. Baksida af ladutaket fig. 8.

Fig. 10. Löflada, Södra Ängens skog, Gräsmark sn.

Där kunde äfven torkningen af redan inbärgadt löf regleras under vackra dagar, om det var för fuktigt och behöfde solsken, se fig. 11, 12.

Där man ej hade särskild löflada att tillgå, forslade man löfvet till någon närliggande hölada och reste upp det på det förut inbärgade höet.

Fig. 11. Löflada, Södra Ängens skog, Gräsmark sn.

Fig. 12. Samma lada som i fig. 11.

I allmänhet byggdes löfladorna gistna för att vinden skulle spela igenom och fläkta på det råa löfvet. Därigenom torkade det fortare och hindrades från att mögla. Den i fig. 11, 12 afbildade ladan med utsprång, hvarunder löfvet torkades, innan det inlades, är tätare timrad. Lador af vanlig rösttyp utan utskott förekommo äfven. Fig. 8 är en löflada i Södra Ängens skog, Gräsmark sn, l. 3,2, br. 3 m., med taktäckning af näfver och farj samt dörren vettande åt söder; fig. 9 visar baksidan af taket å samma lada. Fig. 10 löflada med vidbyggt skjul, hvori hästarna kunna söka skydd, när de äro på bete. Ladans br. 2,85 m., med skjulet 4,95; l. 3,3 m. Dörrhålet 0,85 br., 0,65 h. Taktäckning näfver och farj. Dörren vetter åt väster. Ladan fig. 11, 12 har en längd af 3,9 m., utskottet 3 m., br. 3,9 m. Mellanlägg, røner¹, mellan timmerhvarfven samt dörren vettande åt öster. Vid ruskigt väder och nattetid söka hästarna frivilligt skydd under utskottet. Detta har tidvis äfven användts som färfälla.

Fig. 13. Grepp vid pålastningen.

Enligt gammalt bruk tillgår pålastningen af en löfbörda på följande sätt. Man placerar på marken med höger hand två kärfvar toppledes mot hvarandra, fattar om midten, fig. 13, och svänger dem öfver på vänstra axeln, så att den ena blir hängande öfver bröstet, den andra öfver ryggen. Och så par efter par. När kärfvarna falla ned öfver axeln, öfverflyttas greppet till vänstra handen, så att den högra blir fri. I vänstra handen samlas således topparna af alla kärfvarna, och med henne hållas de fast, när man bär. Sättet har den fördelen, att tyngden blir jämt fördelad, så att man kan gå rak. Bördan verkar som en dubbelsäck, fig. 14.

Ibland bäras alla kärfvarna på ryggen. Man slungar dem dit en och en öfver vänstra axeln och samlar topparna i vänstra handen,

¹ Singul. *rønen* (Fryksdalen), *røne* (Jössehärad), plural. *røner*, egentligen fargalt, betyder här fyllnad, hjälpbåt.

med hvilken de fasthållas. För att bilda motvikt mot baktyngden, måste man under en sådan börda gå framåtlutad, fig. 15.

Som foder användes äfven asp-, rönn- och sälglöf, hvilket behandlas på samma sätt som björklöfvet. I någon större mängd före-

Fig. 14. Löfbörda.

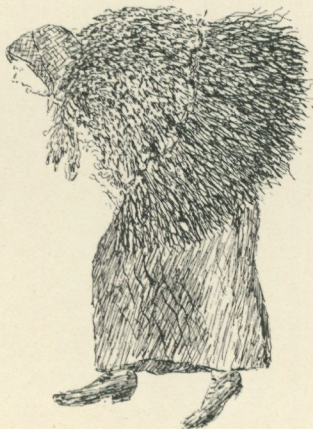

Fig. 15. Löfbörda.

komma ej dessa löfarter, de tas, där tillgång finnes, och ges för omväxlings skull då och då åt djuren, hvilka äta dem med begärlighet. Asplöf användes någon gång till utfodring af hästarne.

Smärre meddelanden.

Om dö'kota.

Mycket som nu utan betänkande kallas öfvertro eller vidskepelse, har sitt ursprung i det, som en gång varit i full öfverensstämmelse med gängse föreställningar eller »vetenskapliga» åsikter. Detta gäller särskildt om allmogens begrepp om sjukdomar och kroppens funktioner i såväl det friska som sjuka tillståndet. Folkmedicinen kan till allra största delen härledas från »yrkesmedicinen», om den också i många afseenden blifvit förvanskad nästan till oigenkänlighet. Att följa en sådan öfvertros alla vandringar och förändringar är oftast omöjligt. Man får nöja sig med att fastställa sambandet, äfven om man måste förvåna sig öfver det och ej kan förklara, hur och när en föreställning kommit från »de lärda» till folket. Ett sådant fall vill jag här i korthet söka framlägga.

Som pojke hörde jag vid flera tillfällen i min födelsebygd, Bråbo härad i Östergötland, talas om dö'kota eller bölkota. Den var ett ben (kota) i halsen, som gick igen eller spökade, och detta kunde inträffa såväl med människor som djur.

Ett särskildt tillfälle står ännu lifligt för mitt minne, då denna dö'kota med allvar och vördnad för att ej säga med half rädsla diskuterades. Det var en ruskig höstafton i snickarstugan, som skralt upplystes dels af eldskenet från den öppna spiseln, dels af ljuset från en liten fotogenlampa, s. k. glänta. En af gårdens folk hade dött, och gårdssnickare Per Johan Bredström (f. 1820) var sysselsatt med att tillverka likkistan. Fyrafven hade redan ringt, klockan var således öfver 6 på kvällen. Jag hade, som ju pojkar pläga,

gärna mitt tillhåll i snickarestugan och var där äfven nu, då gårdsmeden, som slutat sitt arbete, kom till. De båda gubbarna började då ett samtal om den aflidne och hans förhållanden, men så kom talet in på frågan, om den döde möjligen skulle gå igen. Smeden var litet »klok» och hade sina misstankar, om att den döde ej skulle hålla sig lugn. Han varnade snickaren för att hålla på för sent med arbetet på likkistan, enär denna skulle utöfva något slags dragning på spöket, och detta skulle ha benägenhet att söka sig dit. Så kom historien, att vid ett liknande tillfälle hade en namngifven person långt in på natten hållit på med att snickra en likkista, då han emellertid vid ett tillfälle såg upp, fann han en hvit skepnad sitta tätt bredvid sig på huggkubben. Han igenkände då, att det var den person, som skulle begravas i likkistan, som nu gick igen och öfvervakade hans arbete. Ytterligt förskrämd fick han fatt i en yxa, stål hjälper ju mot gastar och spöken, och kastade denna mot spöket. Han förnam ett rysligt hvin, lyset slocknade, och mannen störtade ut och hem till sin bostad, där han gick till sängs utan att säga ett ord. Följande dag gick han åtföljd af ett par andra personer, sedan det blifvit full dager, till sin verkstad, och där funno de yxan fastsittande i huggkubben med dö'kota klufven bredvid. Då sedermera den aflidne skulle läggas i kistan, kunde man tydligt märka, att halsen var märkvärdigt mjuk, så att hufvudet slängde hit och dit.

Äfven en annan berättelse drogs fram vid samma tillfälle. I en bod brukade en »myling»¹ spöka och ställa till mycket bråk. En dräng, som »hvarken var rädder för gud eller faen», tog en gång, då mylingen visade sig, en yxa, och med denna högg han till midt i mylingen, som satt på tröskeln till boden, så att yxan fastnade i tröskeln. Dagen därpå låg den klufna dö'kota på tröskeln. Mylingen var borta för alltid, men drängen blef efter den betan »konstig» och folkskygg. Snickaren i den förra berättelsen hade däremot ej något obehag af sin bragd.

Dessa båda sägner omtalades af gubben Bredström med angifvande af namn på gårdarna, där händelserna timat, och namnen på de

¹ Myling är spöket af ett odöpt, oftast mördadt eller å lön lagdt barn.

uppträdande i den förra berättelsen. Hvar det var, har jag nu glömt, men säkert var det i samma trakt af norra Östergötland.

Både Bredström och smeden trodde fullt och fast på denna dö'kota eller bölkota, och det enda, som säkert skyddade, var, som mot andra gastar, spöken och skrymt, stål.

Jag kan ej påminna mig, om det nu omtalade tillfället var första gången jag hörde dö'kota omtalas, men genom de säregna förhållanden, då dessa sägner förtaldes, brände sig händelsen fast i minnet. Egendomligt var äfven den öppenhet, hvarmed dessa historier föredrogos, då annars berättelser om spöken och annan öfvertro skyggt gömmas, och oftast blott antydast; men det var troligen den mystiska stämningen i den skumma snickarestugan och den aflidne arbetskamratens likkista, som gjorde gubbarna beklämda och benägna att lätta sina hjärtan.

Sedan hörde jag flera gånger talas om dö'kota eller bölkota. Äfven på djur fanns den till och kunde ha samma betydelse. Därför skulle vid slakt dö'kota klyfvas. Det såg jag många gånger, huru slaktaren Anders i Mota högg itu halskotorna lika säkert som han skar kors i lefvern på det slaktade djuret.

Bland min fars, fil. doktor C. J. L. Lönnbergs efterlämnade anteckningar om östgöta folkmål har jag funnit följande anteckning: »Dö'kota s. f. Sista halskotan. syn. Bödelkota.¹ Det händer, att denna kota spökar, då skall man kasta stål på.»

Huru pass utbredd denna sägen om dö'kota är, har jag ej reda på. Mina sagesmän voro från norra Östergötland. Från södra Östergötland finnes den ej omtalad af *Rääf* i hans beskrifning af Ydre härad, och i Linköpingstrakten har jag sökt få något spår af den, men ej lyckats. Ej håller tyckes denna tro finnas i Blekinge, där jag nu har min verksamhet. I *Rietz'* dialektlexikon finnes hvarken dö'kota eller bölkota, och i andra böcker om folksägner och öfvertro från olika delar af vårt land, hvilka jag varit i tillfälle att genomse, har jag ej funnit någon antydning däråt. Säggen tyckes sålunda i vårt land vara tämligen litet spridd, om också min bekantskap med

¹ Bödelkota är nog en »tolkning» af ordet; jag har aldrig hört annat än bölkota.

litteraturen på detta område är så inskränkt, att det mycket väl kan hända, att dö'kota finnes omtalad från andra orter.

Kärnan af denna sägen kan väl anses vara den, att ett ben, eller kota — i östgötadialekt är nästan hvarje ben »e kota» —, bildar det materiella substratet för ett spöke eller gengångare af den individ, i hvars skelett det under lifvet varit en beståndsdel. Det är i och för sig ej så märkvärdigt, att en sådan tro finnes, då allmogen ej gärna fattar eller har begrepp om sådana abstraktioner som ett rent immateriellt väsen, utan gärna vill ha något slags »materia» med. I spökhistorier, berättelser om mylingar och dylika sägner är det ju vanligt, att ett benrangel eller dylikt finnes doldt eller nedgräfdt på eller i närheten af spökplatsen, eller att spökerierna äro bundna vid något bestämdt föremål. Dock är det synnerligen intressant, att i den ofvan anförda sägnen ett enda speciellt ben skall ha vid sig bundit egenskapen att förmedla spökerier och äfven finnas med i spöket, så att det genom särskilda åtgärder kan påvisas. Det dröjde länge, innan jag fick en ledning i denna fråga. Af en händelse fick jag för flera år sedan, då jag för en helt annan orsak kom att söka i den äldre anatomiska litteraturen, reda på fabeln om det mystiska benet lus eller luz, och det slog mig genast, att här var roten till den i barnaåren af mig i hembygden hörda berättelsen om dö'kota eller bölkota.

Benet luz, som varit föremål för många utläggningar och fått en hel mängd olika namn, var ett oförgängligt ben, och ur det skulle på den yttersta dagen den öfriga kroppen uppstå. Det är särskildt i den talmudiska och rabinska litteraturen, som luz omtalas, men det finnes äfven diskuteradt i de salernitanska och andra medeltida anatomiska skrifter.

Den bästa framställningen om luz har jag funnit i den store wieneranatomen *Joseph Hyrtl's* bok: *Das arabische und hebräische in der Anatomie* (Wien 1879, § LXXIII, s. 165 o. f.), och jag skall efter denna och ett par andra källor söka lämna en redogörelse om detta märkvärdiga ben. Lus eller luz betyder mandel; enligt uppgift i *The jewish Encyclopædia* (New York 1904, Vol. VIII, s. 219) är luz det arameiska namnet på os coccygis eller svansbenet. På grund af

feltolkning af Psalm 34 vers 21 i septuaginta och vidare till latin, fick denna lydelsen: »custodit Dominus omnia ossa justorum, unum ex illis non confringetur» — »Herren skall bevara de rättfärdiges ben, ett enda af dem skall ej förstöras.» Det låg då nära till hands för de skriftlärdade att söka taga reda på detta »unum os».¹ Rabbi Uschaia i tredje seklet efter Kristus (i Glossa magna in Pentateuchum) kallade benet lus och bestämde platsen, där det skulle ligga, till »in fine octodecim vertebrarum» — i slutet af de 18 kotorna. Han liksom senare de salernitanska anatomerna räknade blott 18 kotor — 6 halskotor (i st. f. 7) och 12 ryggkotor; ländkotorna räknades ej med.

Luz var oförgängligt, och talmudisterna utsmyckade fabeln om detta ben med rik fantasi. Det var ett ben, »som hvarken af vatten eller eld eller något annat element kunde förstöras eller af något yttre våld kunde krossas eller sönderslås, och detta ben skall Gud vid den yttersta domen begjuta med himmelsk dagg, och då skola de öfriga lemmarna återsamlas omkring just detta ben och hopsmälta till en kropp, som inblåst med Guds ande skall lefvande återuppstå.» — *Baal Aruch* förklarade: »att människans hela kropp multnar utom detta ben, och det är likt en mandel».

Benet luz kallades också os eller semen resurrectionis, uppståndelsebenet eller -fröet. Det förklarades vara af »himmelsk substans».

Rabbinerna läto ej bevis fattas, att detta ben verkligen existerade. *Talkut* (Cap. XII, Ecclesiast.) omtalar, »att kejsar Hadrianus frågade Rabbi Jehosua, filius Chaninæ, hvaraf Gud i tidens fullbordan skulle återuppbygga människan; denne svarade, 'af benet lus i ryggraden'. Då frågade Hadrianus, huru han kunde veta detta och bevisa det. Rabbi Jehosua ombesörjde då, att detta ben blef framvisadt för kejsarens åsyn, och då det lades i vatten, blef det ej uppmjukadt, i eld blef det ej svedt, i en kvarn blef det ej krossadt, då det lades på ett städ och blef slaget med hammare, brast städet i tu, men benet visade ingen skada!»

¹ I The Jewish Encyclopædia framställes den förmodan, att legenden härstammar från Egyptens gamla Osiriskult. Osiris' ryggrad begrofs i Busiris heliga stad, och då sorgdaggarna voro till ända, firades hans återuppståndelse där. *Brugsch*, Religion und Mythologie 1888, p. 618, 634.

Arabernas spekulativa lärde upptogo äfven denna sägen, och mystiker och kabbalister (*occulti et tenebriosi philosophi*) trodde fast på dess tillvaro. *Cornelius Agrippa* (*De occulta philosophia*, Lib. I, Cap. XX) omtalar: *os minimum, quod Hebræi Luz appellat, magnitudine ciceris mundati, nulli corruptioni obnoxium, nec igne quidem vincitur, sed semper conservatur illæsum, ex quo, velut planta ex semine, in resurrectione mortuorum corpus nostrum repullulascet.*¹ Och med Rabbi Jehosuas demonstration i åtanke tillägger han: »*Et hæ virtutes non declarantur ratione, sed experientia!*»

Emellertid nöjde sig anatomien ej i längden med spekulaton och myter, om också dessa länge släpades med, och anatomerna ej genast ville förkasta de fantasien tilltalande legenderna, eller ej ville stöta sig med den mäktiga kyrkan, som gifvit många anatomiska orimligheter ett slags sanktion till dogmer. Så gick det med luz. Anatomerna kunde ej finna det märkliga benet, huru de än forskade. Det skulle ju ligga i ryggraden: där söktes det, och somliga antogo det vara en af halskotorna, den sista, sjunde, eller den andra, *epistropheus*, som är olika de andra, eller det skulle ligga mellan kotorna eller i korsbenet eller rent af vara stjärtbenet, *coccyx*. Då dessa ej höllo profvet, försökte man finna det i hufvudskålen, och där blef ett litet ej konstant förekommande trekantigt ben mellan nackbenet och hjässbenen föreslaget som luz, eller man nöjde sig att förklara, att luz var ett ben i hufvudskålens bas, utan närmare angifvande af hvilket. Då inga af dessa passade, föreslogs ett af de s. k. sesambenen på stortåns undersida till rang, heder och värdighet af luz. Detta lilla, hårda ben hade för öfrigt äfven fått det stolta, arabiskt klingande namnet *albadaram*, hvilket namn *Hyrtl* anser vara gjordt af mystiker och kabbalister, liksom *abracadabra* af *Serenus Sommonicus* eller *abraxas* af *Andreas Libovius*.

Som det först var judiska författare, som sysselsatte sig med luz, kallades det *ossiculum judæorum* eller af de gamla tyska anatomerna *Judenknöchelchen*. *E. Kraus* (*Kritisch-etymologisches Lexikon*, Göt-

¹ Det lilla ben, som hebréerna kalla Luz, stort som en kikärta och icke angräpligt af någon förstörelse, det härjas ej ens af elden, utan kvarstår alltid oskadadt, och ur det skall vid de dödas uppståndelse, liksom växten ur fröet, vår kropp återutvecklas.

tingen 1844, s. 578), omtalar med en viss förtrytelse: »Wie unsere materialistischen sogen. Philosophen nicht an Licht, Wärme u. s. w. glauben, ohne einen Licht- oder Wärmestoff, so wollten jene Israeliten auch nicht auf die Auferstehung glauben ohne einen palpablen Dreck, das sogen. Luz».

Hyrtl slutar sin skildring med följande ord: »Die Fabel ist vergessen, und die Worte sind verklungen». — Ja detta är nog i stort sedt sant, men i tysk folktro spelar det märkvärdiga benet enligt *M. Höfler* (Deutsches Krankheitsnamenbuch) en viss roll, och enligt flera uppgifter skall sägnen om det mystiska benet luz vara spridd hos judarna i alla länder. Den andra halskotan, epistropheus, har i den tyska sägnen många namn: König, Säu Ludi, Säumännchen, Säu Jungfer, Judenknochen, Judenknöchlein, Auferstehungsknöchelchen, Reibnagel, Luss. Det liknades vid en liten man i ett tråg eller jungfru i ett badkar, och det hade förmodligen af de som svartkonstnärer ansedda judarna användts i vidskepliga syften. Äfven tillskrefs det förtrollande, sömngifvande kraft. *Höfler* har dock ej någon uppgift om, att i Tyskland skulle finnas någon sägen liknande den, jag anført om dö'kota.

Att fabeln om dö'kota har sitt ursprung i sägnen om luz, torde vara otvifvelaktigt, åtminstone är likheten påfallande. Ett enda litet ben utgör kärnan och det materiella substratet för den återuppståndna kroppen; dock är det i fråga om luz endast på den yttersta dagen, men för dö'kota vid spökeri. Jag hörde aldrig något om, att dö'kota skulle vara oförstörbar, eller att den skulle vara semen resurrectionis på yttersta dagen. Dö'kota blef tvärtom i båda berättelserna klufven, så att nog bet stäl på den. Dessa olikheter torde till stor del kunna förklaras af de olika hemulsmännens olika bildningsgrad. De berättelser, jag anført om luz, stamma från personer af hög bildning, skriftlärde, väl bevandrade i den orientaliska filosofiens alla labyrinth, under det att mina sagesmän voro allmogemän, med allmogens vanliga motvilja mot allt för stora öfverdrifter äfven vid öfvertro. En snickare eller en smed har allt för mycket sinne för verkligheten för att tro på ett litet bens omotståndlighet mot allt slags förstörelse, hvilket en mystiker ej på ringaste vis tar anstöt af.

En mycket väsentlig öfverensstämmelse mellan de båda sägnerna är, att platsen för det märkvärdiga benet är i halsen. Detta var från början förhållandet äfven med luz. Först då anatomerna började forska efter det, utan att finna det, lokaliserades luz än här och än där, tills det alldeles förvisades till diktens värld.

Ingolf Lönnberg.

Ett par gamla stadganden mot sabotage.

Sabotage är i den sociala striden ett af de kampmedel, hvilka nu till dags väl så ofta af de mest ytterligt gående rekommenderas såsom lämpliga att, därest vissa förhållanden äro för handen, användas i yrken och näringar, i handel och samfärd, af arbetare emot arbetsgifvaren i den eventuella konflikten för att på ett ekonomiskt kännbart sätt prätta arbetsgifvaren till eftergifter genom att tillfoga honom ekonomiska förluster. Man skiljer, med en del mellanstadier för öfrigt, mellan »den lilla saboten», hvilken äfven kallas »obstruktion» och består i ett afsiktligt metodiskt vårdslösande af eller sölande med arbetet, och »den stora saboten», hvilken består i förgripelse mot eller grof förstörelse af produktionsverktyg, maskiner, arbetsmaterial och samfärd, och hvilken ju i det stora hela torde sammanfalla med begreppet »social terrorism».

Sabotage fick förr i tiden icke förekomma. I punkt 7 af Kongl. May:tz förnyade Ordning angående Hammarsmeder och Bruksfolk den 27 december 1703 stadgades, att om någon hammarsmed och dennes medarbetare beträddes därmed, att de antingen af arghet, för att erhålla »öfwerjern och öfwerkol» eller ock eljest af försummelse och oförstånd tillverkade af »swarsgodt» tackjern »så straffbart illa och owuligt handteradt Stångjern», att det antingen komme att vräkas eller ock att det ej kunde bortsäljas för godt järn, så skulle den, som af arghet och egennyttighet eller ovulighet sådant gjorde, jämte det att han skulle ersätta järnet och skadan, plikta första gången tio daler silfvermynt, andra gången dubbelt och tredje gången trettio daler silfvermynt samt förvisas från Bergslagen. Om

han ej orkade böta, skulle han plikta för hvar gång utan »skonsmål» med kroppen.

I 9 punkten af samma förordning ha vi ett lagstadgande mot den s. k. stora saboten. Där föreskrefs, att om någon smed understode sig af vanartighet och arghet eller ock för hvarjehanda annan orsaks skull att vråka något sådant tackjärn, som hans husbonde eller ock hyttelaget, hvarifrån samma tackjärn försålt och hämtats, kunde bevisa, att andra smeder kunde smida godt och ostraffligt stångjärn utaf, så skulle en sådan smed, såsom den där ville tillfoga sin husbonde skada, afstraffas första gången med tre gatulopp, andra gången med fem och tredje gången med sju samt förvisas från Bergslagen, då också hans »Mäster- eller Lärebrief» borde aftagas honom. Icke dess mindre skulle det alltid stå husbonden fritt, att hvar gång, som en dylik vanartig smed lagligen öfvertygades, strax, utan vidare afsked, afvisa och bortdrifva honom ur tjänsten och ifrån hammaren, om han så för godt funne.

Mot »den stora saboten» finnas äfven ytterligare lagstadganden. Så stadgades t. ex. i en kunglig förordning för boktryckerierna i riket den 12 augusti 1752, 6 artikeln, 5 paragrafen, att nidingsverk vid boktryckerierna, då stilar egenvilligt fördärfvades, förblandades, gjordes defektuösa eller bringades i oordning samt prässar och andra verktyg uppsåtligen skadades, skulle bestraffas med 40 daler silfvermynts böter, hvarjämte skadan af den brottslige skulle ersättas. Förmådde den skyldige ej böta, skulle han plikta med publikt arbete. Därjämte skulle Societeten pröfva, om en sådan person vidare skulle få arbeta vid boktryckerierna.

Med hvad man nu för tiden kallar Åkarpslag bestod man sig äfven förr i tiden. I ett K. M:ts Reskript af den 3 nov. 1763 till Kommerskollegium »angående förekommandet af åtskillige hos en del Svenskt Coopvaerdie Sjöfolk försporde missbruk och oordentligheter» förefinnas bestämmelser, som ha motsvarighet i nuvarande lagstiftning. Reskriptet omtalar, att skeppsredare både vid sjön och på varfven brukade kunna erhålla hjälp i arbetet af garnisonsmanskapet eller andra arbetare emot lindrigare dagspenning än af sjöfolket. Men härmed hade sjöfolket varit missbelåtet och tagit

sig före att med våld, hugg och slag bortdrifva konkurrenterna från arbetet eller ock »uppstudsat dem att påstå högre dagspenning». K. M:t förordnade därför genom detta reskript, att »till förekommande af et så straffbart förhållande, hvaruppå någon Speciel Lag hittills icke utkommit», den eller de sjömän, som beträddes med att bortdrifva en eller flera af de på fartygen eller vid varfven sysselsatta arbetarne, skulle böta 40 daler silfvermynt. Reskriptet stadgade ock, att den eller de sjömän, som blefvo öfvertygade om att sätta upp eller förleda de arbetare, som vore betingade och sysselsatta på fartygen eller vid varfvet, att begära högre arbetslön, än hvarom förut varit öfverenskommet med dem, skulle efter omständigheterna plikta från tio till tjugu daler silfvermynt.

Arvid Ulrich.

Pietas' utställning af konserverade textilier.

En tid som vår, så rik på mångskiftande intressen, har äfven fått en fördjupad uppfattning af, huru nödvändigt det är för framtida studier af vår odlings historia, att det till oss komma kulturhistoriska materialet konserveras på ett sådant sätt, att därvid få, om möjligt inga ingrepp ske uti föremålens ursprungliga gestalt. Å andra sidan är ofta en sak i ett sådant skick, att man, om man öfver hufvud taget vill bevara densamma, måste göra något åt den. För att i hvarje fall söka åstadkomma det lämpliga, måste ett samarbete ske mellan personer, som äga de nödiga historiska insikterna i att bedöma föremålets värde, och personer, som besitta sådana tekniska kunskaper, att saken får det för hvarje tillfälle afpassade behandlingssättet.

Svenska staten har exempelvis sedan åtskilliga år anordnat ett dylikt samarbete, då det gällt konserverandet af de gamla kyrkobyggnaderna. På andra områden är behofvet af ett dylikt otvifvelaktigt också mycket stort, men där ej någon ledare af intresset träd fram, har ej någon systematisk verksamhet kommit till stånd. Så har det emellertid för några år sedan skett på privat initiativ för vår äldre textilkonst.

År 1908 stiftades nämligen föreningen Pietas i detta syfte. Till skillnad från de flesta andra föreningar består denna endast af de personer, som äro fackkunniga eller som påtagit sig ledningen

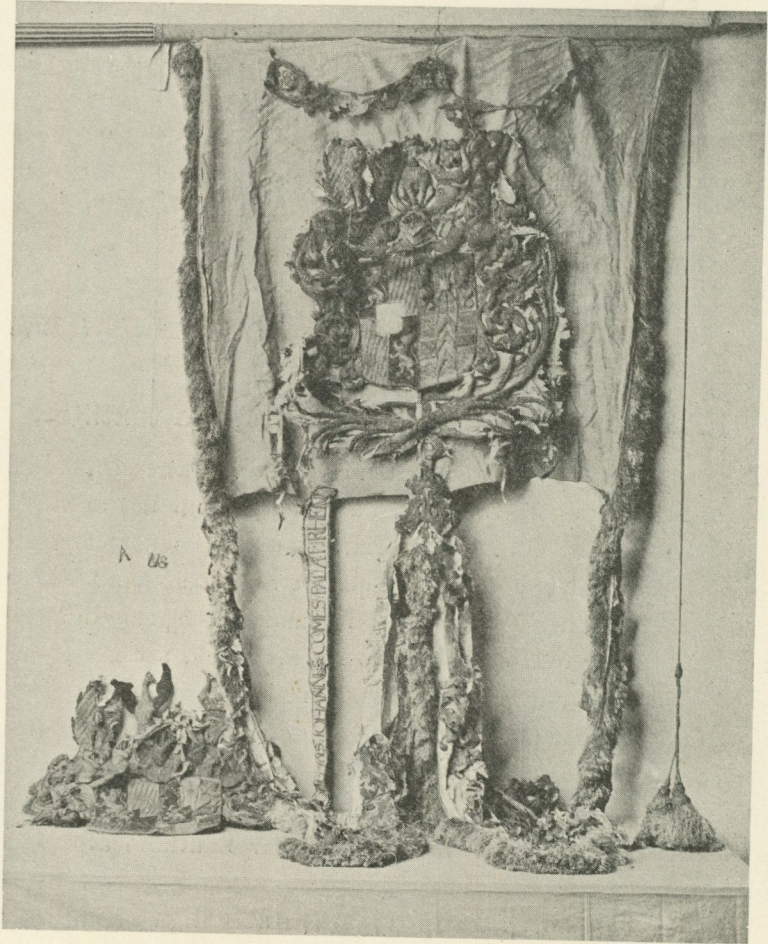

Fig. 1. Hertig Adolf Johans banér.
Före konserveringen. Strängnäs domkyrka.

af en viss uppgift inom föreningens arbetsfält. Föreningen utgjordes af fru Anna Wallenberg, fröken Agnes Branting, dr Bernhard Salin, friherre Rudolf Cederström och antikvarien Otto Janse. Föreningens

ekonomi hade i fru Anna Wallenberg, så länge hon lefde, en frikostig mecenat. Den dagliga ledningen af det tekniska konserve-

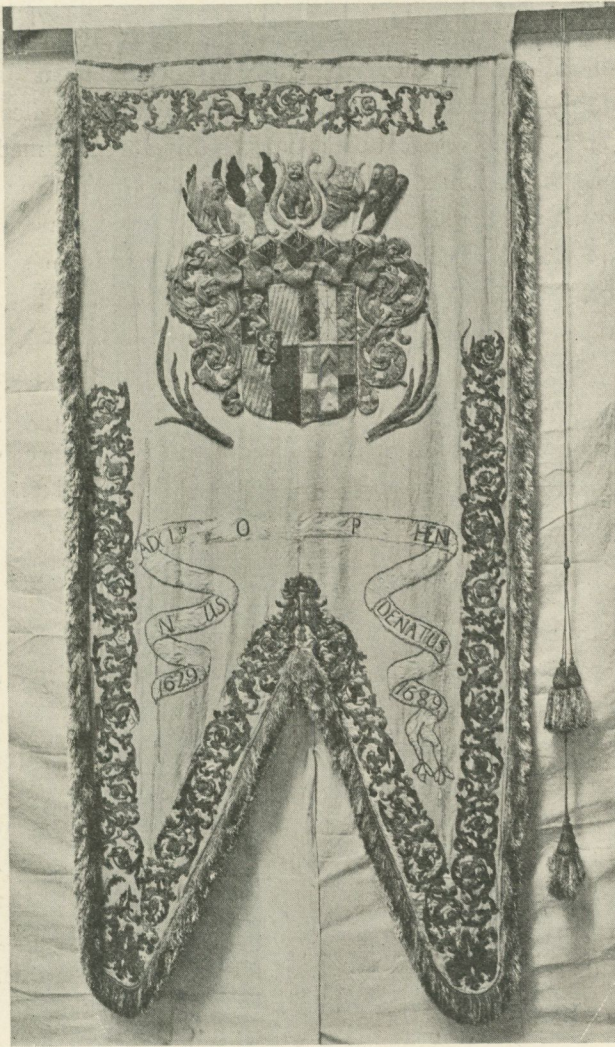

Fig. 2. Hertig Adolf Johans banér.
Efter konserveringen. Strängnäs domkyrka.

ringsarbetet är anförtrodt åt fröken Agnes Branting och Lifrustkammarens föreståndare friherre Rudolf Cederström.

Det är ett ur flere synpunkter värdefullt material de mångskiftande lämningarna af olika slags textilkonst, som Pietas tagit till sin uppgift att vårda. Medvetandet om, att i våra kyrkor, särskildt domkyrkorna, fanns en mängd dyrbara textilier, som på grund af bristande tillsyn och omvårdnad gingo sin snabba undergång till mötes, gaf uppslaget till bildandet af föreningen. De flesta konserveringar, som hittills utförts, ha också gällt föremål med kyrkligt ursprung. Uppsala, Linköpings och Strängnäs domkyrkor ha nu hos Pietas låtit konservera sina stora samlingar af messhakar, antependier och dylikt. Men äfven ett par landskyrkor, som inom sina församlingar haft lyckan äga frikostiga mecenater, har redan begagnat tillfället att få sin kyrkliga skrud vårdad.

Kyrkliga föremål ha behandlats från tvenne museer, Statens Historiska Museum och Gottlands Fornvännen, men tillvaron af Pietas synes ännu ej vara så bekant, att andra museiledningar kommit att tänka på vikten af att taga denna förenings krafter i anspråk.

Praktfulla textilier med profana uppgifter ha konserverats för Husgerådskammaren, Svenska Statens trofésamling, Lifrustkammaren och ingenjör C. R. Lamms samling m. fl.

Innan konserveringsarbetet börjar, fotograferas sakerna och studeras omsorgsfullt för att man skall kunna bedöma, hvad som bör göras åt dem. Öfver hvarje åtgärd, som med dem företages, affattas en beskrifning. När arbetet så blir afslutadt, fotograferas sakerna åter. Plåtarna förvaras på Nordiska Museet, kopior såväl därstädes som hos Pietas. Denna förening är dessutom på grund af det understöd den åtnjuter af staten skyldig att årligen till Statens Historiska Museum öfverlämna ett exemplar af hvarje fotografi och afskrift af beskrifningarna. På så vis skapas det en synnerligen instruktiv bildsamling till belysandet af textilkonsten i Sverige.

För att ge en antydning om den nyttiga verksamhet, som Pietas utför, afbildas här, före och efter konserveringen, konung Carl X Gustafs broders, hertig Adolf Johans (1629—1689) banér, som tillhör Strängnäs domkyrka. Duken är af hvitt siden med sällsynt väl utförda guldbroderier. Fig. 1, 2.

Vi ha föranledts till detta omnämmande af Pietas' textilvårdande verksamhet af den lilla utställning af färdigkonserverade föremål, som denna förening öppnade den 28 februari 1911 i Nordiska Museets sal för tillfälliga utställningar. Pietas ville visa några prof på hvad den uträttat under de tre gångna åren sedan stiftandet. En verksamhet sådan som denna har att räkna med så många obekanta faktorer, att den ej kan uppehållas utan understöd i ekonomiskt afseende. Nu sedan dess förste store mecenat gått bort, har föreningen sökt och funnit offentligt understöd af statsmedel, men dock ej i den omfattning erhållit sådant, att dess drift kan uppehållas i samma omfattning som tidigare. Man vågar kanske hoppas, att det i framtiden skall blifva bättre, så att föreningen ej någon längre tid blir nödsakad att göra större inskränkningar i sin verksamhet.

—a—i.

Ett nytt bidrag till julgranens historia.

Om julgranens första framträdande i vårt land föreligga ytterst få anteckningar. I allmänhet har man dock ansett, att den först omkring år 1820 börjat uppträda i vårt land, och den i Fataburen 1909, sid. 249, lämnade uppgiften om att julgran år 1817 förekommit på godset Trestena i Västergötland — och då troligen för första gången därstädes — var då den af oss kända äldsta tidsuppgiften. I Nordisk Familjeboks senaste upplaga finnes emellertid i artikeln *Jul* uppgift om att julgran förekommit i Sverige redan så tidigt som på 1700-talets midt. Enligt af artikelförfattaren, dr R. Geete, välvilligt lämnad upplysning är källan till denna uppgift att finna i af Carl Trolle Bonde år 1895 utgifna »Anteckningar om Bondesläkten».

I dessa af riksrådet och ambassadören, grefve Carl Bonde efterlämnade och af sonsonen utgifna dagboksanteckningar återfinnas i serien I, sid. 13 följande passus: »Sådana förhör¹ företogos i syn-

¹ Flera gånger om året anställdes med Carl Bonde stränga examina utaf fadern, riksrådet grefve Gustaf Bonde, hvilken icke sparade några föreställningar för att hos sonen väcka lust och begär till lärdom.

nerhet hvar julafton, och sedan jag genomgått denna skärseld, hvar vid min k. moder och systrar, samt informator voro närvarande, blef dörren öppnad till matsalen, som var helt illuminerad af en gran med på qvistarna bundna vaxljus, och däromkring voro våra julklappar uppstädade på bord.»

Som greve Carl Bonde, hvilken var född år 1741, år 1748 erhöill informator, hvilken ledde hans studier i hemmet intill år 1854, då han reste till Uppsala, så torde tiden för ofvanstående skildring kunna sättas till omkring år 1750, och då familjen Bonde under denna tidsperiod brukade tillbringa vintermånaderna på egendomen Björnö, kan man med all säkerhet antaga, att ofvannämnda julfirande ägt rum på Björnö, som ligger i Frötuna hd i Uppland.

Den år 1817 omtalade granen var, förutom att den var prydd med vaxljus, äfven behängd med konfekt och russin, å den af Bonde omtalade granen synes däremot endast vaxljus hafva förekommit.

Louise Hagberg.

Litteratur.

Segerstedt, T., *Nordiska vapengudar*, i »Skrifter tillägnade Pehr Eklund». Lund 1911, sid. 663—695.

I sin i Fataburen 1909 s. 180 f. anmälda afhandling om »Tordenvåbnet i kultus og folketro» har Chr. Blinkenberg visat, att yxan måste hafva varit föremål för religiös kult, innan man dyrkade en personlig gud (åskguden), som förde henne såsom vapen. Segerstedt visar i här i fråga varande afhandling, att förhållandet varit likartadt äfven med svärdet och spjutet. Såsom bekant tillades den heliga yxan hos nordborna guden Tor. På samma sätt hafva enligt S. de ursprungligen själfständigt såsom gudomliga föremål dyrkade svärdet och spjutet, när senare personliga gudsbegrepp utdanade sig, tillagts det förra Ty, det senare Oden. Men liksom dyrkan af yxan går tillbaka till så aflägsna tider, att något tal om germanska nordbor eller ens germanska folk icke kan historiskt sättas i fråga, så räknar ock svärd- och spjutkulten en mycket hög

ålder, om ock väl ej tillnärmelsevis så hög som yxkulten. En den renaste zoistiska åskådning ligger till grund för denna åskådning. Det liflösa föremålet, den känslolösa växten eller det förnuftslösa djuret betraktas icke blott lika förnimmande och tänkande som människan, de kunna till och med i enstaka fall (såsom fetischer, totem) i åtskilligt vara henne vida öfverlägsna. Det är således egentligen icke öfverraskande, att svärd- och spjutkult anträffas hos äfven andra än germanska folk, den förra t. ex. hos skyterna, den senare hos själfva romarna. Märkelig är, i förbigående sagdt, vapnens roll vid blodsförbunds ingående hos några folk.¹ Likasom forngermanerna (kvaderna) aflade ed vid sina svärd, så afläggas för öfrigt än i dag krigsmannaeden med fingret på värjan eller bajonetten, när man »svär fanan». Jag framkastar i förbigående helt hypotetiskt denna i ögonen fallande likhet, hvilken S. icke antyder, utan att våga något påstående. Önskligt vore att få saken utredd af en specialist på området.

På de sista sidorna af sin, såsom alltid, intressanta uppsats behandlar Segerstedt några i förhållande till hufvudämnet mer periferiska eller till och med utomliggande mytdrag. På dessa förbjuder mig utrymmet att här vidare ingå. Beträffande Odens egenskap af runornas gud tillåter jag mig emellertid framkasta ett visst tvifvel om riktigheten af författarens förklaring. En de heliga lotternas och de mystiska tecknens gud fanns otvifvelaktigt hos germanerna redan på Tacitus' tid, och äfven i det hänseendet torde Oden hafva öfvertagit ett icke oväsentligt arf från en sin företrädare, hvilken, vare sig han af romerske författare benämns Mars eller Mercurius, väl till sitt innersta väsen var den germanernas store gud, åt hvilken eken och andra »bärande» träd voro helgade. Det förvånar mig, att författaren till »Ekguden i Dodona» icke antydt något samband mellan nordiska vapengudar och trädgudar. Likasom yxans gud samtidigt var ekens gud, så torde ock svärdets gud (jfr Mars) hafva haft detta träd sig helgadt. Spjutets gud synes mig däremot uppenbarligen här i Norden framträda såsom askens gud. Fråga synes mig då slutligen uppstå, om icke möjligen bland de nordiska gudarna funnits

¹ Jfr Fataburen 1908, sid. 224 o. 225.

ännu en vapengud, nämligen en bågens och pilens gud, Ull, åt hvilken samtidigt idegranen, bågträdet, varit egnad. Onekligen är det ytterst svårt att framleta något bevis härför, men denna hypotes synes mig dock hafva så pass mycken sannolikhet för sig, att den kan antydas. Visserligen har bågen i Ulls hand, såsom guden i våra urkunder framställes, måhända mer karaktären af ett jaktredskap än ett vapen, men detta talar än mer för föreställningens ålderdomlighet, ty för gudens gamla värdighet af krigsgud och storgud borge hans namn och utbredningen af hans kult.

N. E. H.

Nordenskiöld, Erland, *Indianlif i El gran Chaco (Syd-Amerika)*.

Stockholm 1910. 8 + 320 s. 8:o. Med 162 ill. och karta.

Någon resebeskrifning har ännu icke anmälts i Fataburen, och det vore otvifvelaktigt äfven mindre välbetänkt att där i regel anmäla sådana. De bokalster, som i bokhandelskatalogerna sammanföras inom denna kategori, äro nämligen af alltför skiftande karaktär och syfte för att därtill lämpa sig. I en etnologisk-kulturhistorisk tidskrift som Fataburen blir det naturligtvis endast resebeskrifningar af med den likartade intressen som böra anmälas. Men dessa, särskildt naturligtvis svenska sådana, äro ock berättigade att där uppmärksammas i den mån deras material direkt eller indirekt (såsom jämförelsematerial) berör tidskriftens egentliga område, eller ock i den mån iakttagelserna äro för folkkunskapen nya. Denna vetenskap är nämligen af den natur, att den, äfven om den inriktar sig på kännedomen om ett enda folk, nödvändigtvis för att rätt förstå sitt objekt måste blicka vida omkring utanför dettas gränser. Ja den bör se så långt som människor bygga och bo. Intet mänskligt bör vara den främmande.

Att för vår svenska folkkännedom en skildring af sydamerikanska urfolk skall erbjuda så litet som möjligt af direkt forskningsvärde är själfklart. Men äfven denna negativa sida har för insikten om kultursammanhanget sin stora betydelse. Dessutom inträffar det för mången nog oförmodade förhållandet, att äfven här på den »nya världens» mark positivt jämförelsematerial anträffas i ganska

stor utsträckning. Dit höra, att börja med, en del företeelser, hvilka tillhöra den primitiva kulturnivå, som synes hafva varit utbredd öfver all jorden, där människor funnits, såsom, för att hemta ett exempel från det andligas område, de magiska bruken med deras ofta öfverraskande likheter jorden rundt. Men man anträffar ock öfverensstämmelser, hvilka afgjordt måste vara spontana och endast kunna förklaras såsom långsamt framsprungna ur likartade, samverkande förutsättningar på de skilda hållen. Dit höra sannolikt de af Nordenskiöld omtalade riterna vid ölbrygden, i hvilkas mysterier man måste beklaga att författaren icke förmådde fullkomligt intränga. Förf. besitter eljest vid sidan af en vaken och insiktsfull iakttagelseförmåga en verkligen beundransvärd förmåga att tillvinna sig infödingarnas förtroende och en förvånande skicklighet att ur dem framlocka alla de upplysningar han önskar erhålla. Och objektivt och fördomsfritt framför han sina iakttagelser.

En ryktbar upptäcktsresande har i en för öfrigt högst berömande recension af Nordenskiölds bok uttalat sina betänkligheter vis à vis några där ingående passus, som beröra sexuella förhållanden. Måhända saknar detta klander, hvad sagorna beträffar, icke alldeles sitt berättigande. Antydde förhållanden hos de sydamerikanska folken hafva emellertid ådragit sig redan äldre resandes särskilda uppmärksamhet, och ämnet är på detta håll af för väsentlig betydelse i sociologiskt hänseende för att böra utelämnas. I förbigående må påpekas, huru det af industrikulturen frampressade fåbarnssystemet hos de lägre s. k. naturfolken framtvingas af naturtvång. Polerna likna hvarandra. Nordenskiölds bok är icke någon äfventyrsbok och icke heller någon poetisk skönmålning, om än författaren visar böjelse att skatta åt en viss naturlifs-kult, utan den är ett vetenskapligt etnografiskt arbete, ämnadt att låta läsaren lära känna de folk, som skildras, så mångsidigt och fullständigt som möjligt. Är jag riktigt underrättad, kommer arbetet att fortsättas med ännu ett par delar.

Skulle jag för min del uttala protest mot något, vore det författarens tydligen på ett allt för lifligt temperament beroende sätt att en och annan gång i ett tillfälligt sammanhang framkasta all-

mänsociala paradoxer. Sociala frågor kräfva sannerligen för sin lösning icke blott den möjligt vidsträcktaste etnologiska och historiska belysning, utan dessutom äfven en den omsorgsfullaste och grundligaste undersökning från många andra synpunkter. — Men man läser ju också icke Nordenskiölds bok för att inhemta direkt social visdom, möjligen för att få förutsättningar till en sådan. Antydde små tillfälliga subjektivismen halkar man därför utan svårighet öfver, så mycket mer som intrycket af dem hastigt utplånas af den liffulla och sakrika framställningen. Och författarens intresse gäller allt. Han är tydligen af börd och natur etnograf och forskningsresande. Därom vittnar för öfrigt icke blott denna bok liksom andra af honom utgifna arbeten utan äfven de särdeles stora och värdefulla samlingar, som han från denna resa hemfört.

N. E. H.

Frågor.

Är ordet *modernatt*, *mödranatt* eller något likartadt känt i någon landsdel såsom af allmogen använd benämning på Lucianatten, julnatten, nyårsnatten eller någon annan inemot eller omkring jul infallande natt? Och huru förklaras i så fall denna benämning?

Förekommer ordet *höknatt* eller något liknande såsom benämning på någon tidpunkt omkring jul och nyår?

Besvarandet af dessa frågor är af stort vetenskapligt intresse, och vi blifva därför särdeles tacksamma för så utförliga meddelanden som möjligt till

Nordiska Museet.

Rättelse. Sid. 95 rad 16 står: Nedanstående anteckning torde vara gjord, sedan; läs: Nedanstående anteckning måste vara gjord förr än.

Samfundet för Nordiska Museets främjande.

I hufvudstaden bosatt stiftande ledamots årsafgift är *sju* kronor. Utom hufvudstaden bosatt ledamot erlägger en årsafgift af *fem* kronor.

Enligt § 6 i samfundets stadgar är emellertid den, som i stället för den årliga ledamotsafgiften på en gång erlägger minst ett hundra kronor, att anse såsom ständig ledamot och sedan befriad från alla afgifter.

Ledamot såväl stiftande som ständig erhåller årligen ett årskort till Nordiska Museets samtliga afdelningar för sig personligen eller för en medlem af sin familj, hvilkens namn i sådant fall torde uppgifvas. Tidskriften »Fataburen» utdelas till medlemmar bosatta utom Stockholm. Därstädes boende kunna erhålla densamma till halfva boklåspriset genom museets expedition å Skansen.

Dessutom äger ledamot rätt att för de närmaste medlemmarna af sin familj (man, hustru, syskon eller barn) erhålla årskort gällande till museets samtliga afdelningar för ett pris af *tre* kronor för hvarje sådan medlem. Årskort till Museet å Lejonslättan kosta eljest 5 kr. för vuxna, 3 kr. för barn och till Skansen 6 kr. för vuxna, 4 kr. för barn.

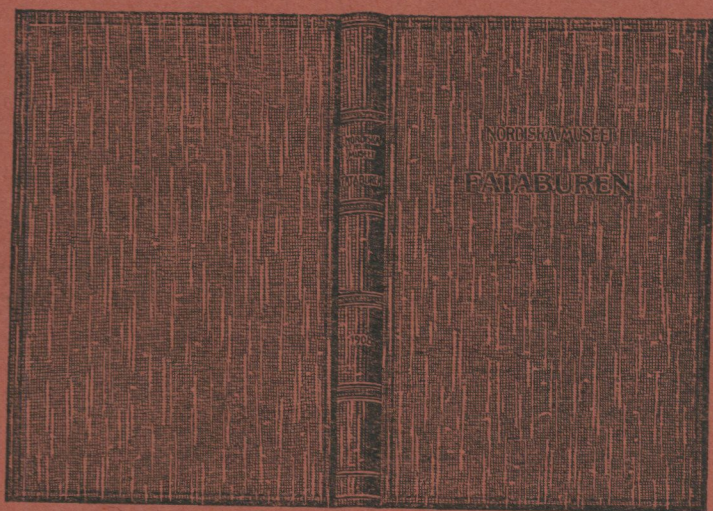
På det stiftande ledamot ej må hafva besvär med årsafgiftens insändande, upptages densamma utom Stockholm genom postförskott samt i Stockholm efter midten af januari genom bud. De i Stockholm bosatta medlemmar, som så önska, kunna dock den 15 dec.—midten af jan. å museets expedition å Skansen utlösa sina årskort.

Bref och meddelanden torde ställas till Sekreteraren i Samfundet för Nordiska Museets främjande, adress Nordiska Museet, Stockholm 14. Allm. Telefon 4. Riks Telefon 3 98.

Författare och förläggare, som önska böcker och uppsatser anmälda eller omnämnda i tidskriften, behagade insända dem under adress *Nordiska Museet*, Stockholm 14. Manuskript, meddelanden och uppgifter insändas under samma adress.

Fataburen utkommer med 4 häften om tillsammans minst 256 sidor årligen och åtföljes dessutom af en redogörelse för museets förvaltning.

Tidskriften kostar i bokhandeln och på posten 5 kr. för årgång. Lösa häften säljas i mån af tillgång för 2 kr. Den utdelas gratis till de ledamöter i Samfundet för Nordiska Museets främjande, som äro bosatta utom Stockholm. I hufvudstaden boende ledamöter kunna erhålla tidskriften till halfva boklådspriset vid rekvisition genom museets expedition å Skansen.

Färmar afsedda för Fataburens olika årgångar, af blått linne och af utseende som ofvanstående bild visar samt till ett pris af 1 kr. för årg., finnas efter rekvisition att tillgå hos K. hofbokbindaren GUSTAF HEDBERG, Regeringsgatan 28 A, Stockholm C.